Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулаа!

БУРЯАД ҮНЭН

Бүгэдэ арадай газетэ

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

1995 НОЯБРЬ 5
Намарайһүүлулаан нохой
һарын 13
ВОСКРЕСЕНИ
гарагай 1
№211 (19304)
Газетын сэн хэлсээтэ.

Буряад Республикын Арадай Хуралда

ПАРЛАМЕНТЫН ҮШӨӨ НЭГЭ ЗҮБШЭЛЭЛГЭ

...ёл тухай" Буряад ...кын Хуули бүри хоёр ...й жэлэй саана ...ликын хуушан Верховно ... нэгэдэхи уншалгаар ...дһан байна. Проектые ...н хэлсэлгын үедэ ...ууд үсөөн бэшэ дутуу ...уудые оложо, тус тус ...нуудые һайжаруулха ... дурадхалнуудые ...ан байгаа. Теэд ...орон соо тохёолдоһон ...ческэ үйлэ хэрэгүүд, экономическа бэрхэшээлнүүд хуулиин хоёрдохи уншалгые горитойгоор хойшонь татаа һэн.

Дурсагдагша Хуулиин хоёрдохи зүбшэн хэлсэлгэ байгша оной дүрбэдэхи кварталда болохо гэжэ Арадай Хуралай түсэб соо бэшэгдэнхэй юм. Арадай Хуралай Социальна политикын талаар комитет сессиин урда тээ тус Хуулиин проектые мэргэжэлтэдэй, олониитын, правительствын гэшүүдэй, Буряад ороной парламентын депутадуудай шалгалта шэнжэлгэдэ табиха гэжэ щиидхээд, ноябриин 9-дэ парламентын зүбшэлэлгэ зарлаба.

"Буряад Республикада соёлой ажал ябуулгые хуулиин ёһоор гуримшуулгын асуудалнууд" гэһэн гол элидхэлые Арадай Хуралай Социальна политикын талаар комитедэй түрүүлэгшэ Николай Линейцев хэхэ гэжэ баталагдаа.

ТЭМСЭГШЭДЭЙ ТОО ОЛОШОРНО

...онуудай гулваанарай ...ада дэбжүүлэгдэжэ, ...дхэлдэ абтаһан ...дадуудай тоо зарим ...уудта 4-5-да хүрөө. ...нь, Бэшүүрэй райондо ...анай мүнөөнэй гулваа ...ий Павлов, гэрэнэй ...ө Абрам Ефимов, Улаан-...тын хуушан шажантанай ...эй хүтэлбэрилэгшэ ...й Новокрещенных болон ...ое" гэһэн бага ...риятиин директор ...ий Овчинников үндэр ...дэ ороһонгүдоо гэмсэжэ ... Муйскын райондошье ...ды хүнүүд гулваагай ...да эрмэлзэнхэй. ...нэй хүтэлбэрилэгшэ Александр Кардашай урда гулваа байһан Александр Мезенцев, олзын хэрэг эрхилэгшэ Владимир Мельниченко, эрдэм һуралсалай районно таһагые даагша байһан Сергей Мурзин гэгшэд тэмсэхэ һанаатай.

Баргажанай райондо бүришье олон хүн энэ тушаалда орохо дуратай. Мүнөө байгша гулваа В. Белошапкинһаа гадна районой казначействын дарга Б. Доржиев, районно захиргаанай гулваагай орлогшонор Е. Н. Петренко, Е. Дергачев болон Хилганын колхозой түрүүлэгшэ Л. Ванюшкина һунгалтын тэмсэлдэ ороо. Һүүлшын гурбан хүн һунгагшадай гар табилгануудай хэрэгтэй тоо суглуулаагүй һэн тула кандидадуудаар бүридхэлдэ абтаагүй байһаар. Гэбэшье һунгалтын урда тээхи идхалгын хүдэлмэри ябуулха эрхэ олгодог үнэмшэлгэнүүдые абахын тула тэдээндэ саг үшөө бии.

Захааминай болон Баунтын районуудта 3-3 кандидат, Ахын, Прибайкалиин, Сэлэнгын районуудта 2-2 кандидат мүнөө дээрээ бүридхэлдэ абтаа. Бусад районуудта һунгалтын урда тээхи хэмжээ ябуулганууд һулашагаар ябана. Тэндэ гол түлэб захиргаанай мүнөөнэй гулваанар дэбжүүлэгдэнхэй.

ЭРХЭНҮҮДЫНЬ ХАһАГДАХАГҮЙ

...публикын Арадай ...ны һүүлэй үедэ "Буряад ...ликын нютагай ...өө хүтэлбэрилгэ тухай" ...н зарим дүримүүдые ...ыха гуйлтатай олон ...нууд ороно. Жэшээнь, ...гэн эрхэтэн нютагай ...лгөө хүтэлбэрилгын ...даар болон нютагай ...лгөө хүтэлбэрилгын ...ай депутадаар нэгэ доро ...даха эрхэтэй гү гэжэ ...оно. Республикын мүнөө ...өө байһан нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгэ тухай Хууляар эрхэтэдэй һунгагдаха эрхэнүүд хизаарлагдаха ёһогүй гэжэ Арадай Хуралай хуули ёһоной управленидэ энэ асуудалда харюусаа. Тиимэһээ **Буряад орондо ажаһуудаг хүн бүхэн нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын гулваагааршье, түлөөлэлгын зургаанай депутадааршье нэгэ доро һунгагдаха эрхэтэй.**

Тэрэшэлэн "Буряад Республикын нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын гол ёһонууд тухай" Буряад Республикын Хуулиин 27-дохи, 28-дахи статьянуудай ёһоор, **муниципальна эмхидэлдэ ажаһуудаг хүн зоноор һунгагдаһан нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын гулваа хадаа нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын түлөөлэлгэтэ зохихо зурганиие толгойлдог** гэжэ баталагданхай.

Буряад Республикын Арадай Хуралай хэблэлэй албан.

...РГА ШАДАЛААРАА ОРОЛДОНО

...эрүүхэн амнсхаал ...аг ноябрь һарамнай ...ерөб. Жараад жэлэй ...да гэр байрыемнай ...ужа байдаг 1-дэхи ТЭЦ ...ошожо, байдалтайнь ...баб.

...өө предприятидамнай ...тухай хүдэлмэрилэгшэд ... Гэр байра абаха талаар ...й байһанай, мүн мүнгэ ... хангалгаар муу ...й гэмээр 400-гаад ...хүдэлмэришэдөө ...,- гэжэ директорэй ... В. А. Мазуренко ...баб.

... ТЭЦ ерэхэ жэлдэ 60 ...ой ойе тэмдэглэхэнь. ...рхэрэлгэнь булта ... Үшар иимэһээ олохон ...хүдэлмэришэдынь ...ингдажа байһан 2-дохи ...ашоо, бусадынь ондоо ажалда ороо.

Гэхэтэй хамта олон котёлнуудта заһабарилга хэгдээ. Һаари хүйтэнэй эхилхэдэ, нэмэжэ хүдэлгэхэ котёлнууд бэлэдхэгдэнхэй гэжэ ахамад инженерэй орлогшо Максим Иванович Кожеев хэлээ һэн.

Тэрэнэй хэлэгшээр, мүнөөдэр 170 мянган тонно шулуун нүүрһэн нөөсэлэгдэнхэй. Мүнөө үедэ **вагоноор асарагдажа байһан нүүрһээр котёлнууд түлигдэжэ, 70 градус халуун уһаар городоо хангана.** Ехэ хүйтэнэй болоходо, нөөсэлһэн нүүрһөөс хэрэглэжэ эхилхэ юм. Сагай уларилай дулаан байһые ашаглан, нүүрһэнэйнгээ нөөсэ нэмээнэ.

Гэбэшье нүүрһэшэдэй эллжээтэ буһалгаагаа үүдхэжэ, нүүрһөөс эльгээхээ болёо һаань, нөөсэнь удаан хүрэхэгүй хэбэртэй.

- Урдандаа 4 турбина хүдэлжэ, часай туршада 70-90 мегаватт зайн галай элшэ хүсэ үйлэдбэрилдэг һэн. Мүнөө үедэ 3 турбинань заһабарилгада оронхой. Ушар тиимэһээ орейдоол 8-9 мегаватт хүсэ үгэнэ,- гэжэ электроцехэй халааная начальник Вадим Ричинович Гатапов тайлбарилна.

Турбинануудай хүдэлдэг талмайда электро-гагнуурай хурса галнууд ялалзана. Заһабарилагшад хөөрэлдэхэшье туха сүлөөгүй.

- Эдэ турбинануудые түргэн болзорто заһабарилхын тула 8 часай орондо халааная 12 час болотор утадхаабди,-гэжэ заһабарилагша Г. И. Иванов хэлээ һэн. Предприятиингаа хэды хүшэр хүндэ байдалда ороошье һаа, найдал зоригоо мохоигүй, хотынгоо зоние үбэлэй хүйтэндэ дааруулхагүйе эдэ нүхэд оролдоно гэжэ һанамаар.

Т. НИМБУЕВ.

Октябриин революциин 78 жэлэй ойдо

СЭДЬХЭЛЭЭРЭЭ УРБАХАГҮЙБ

Н. И. Якимов, С. Б. Хандажапов, Д. Ю. Цыбикжапов, Б. В. Мункуев, Е. Ц. Мункуева, Р. Н. Яковлев, М. С. Яковлева, Ц. С. Субанов, В. А. Субанова гэхэшэлэн нэгэ һаналтан, наһанай нүхэд сугларжа, Октябриин революциин һайндэрые тэмдэглэдэг заншалтай бэлэйбди.

Олохон нүхэднай наһан боложо, жэл ерэхэ бүхэндэ үсөөржэ байнабди. Гэбэшье засаг барижа байһан гүрэн түрынгөө хүтэлбэрилэгшэдэй энэ һайндэрые тоохоёо болёодшье байгаа һаань, амиды ябаашадынь сугларжа, арга шадалаараа мүнөөшье тэмдэглэхэбди гэжэ һананаб.

Би өөрөө хадаа 1939 ондо КПСС-эй гэшүүн болоһон, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадалсаһан, шархатаһан, колхозуудые хүгжөөхэ хэрэгтэ наһанайнгаа амаралтада гаратараа хубитаяа оруулалсаһан хүн гээшэб гэжэ һанадагби. Нютагайнгаа партийна эмхиин секретаряаршье хүдэлөөб.

Гүрэнэйнгөө, партиингаа хараалһан шугамые нэбтэрүүлхэ, зоной байдалые һайн болгохо гэжэ оролдогдожол ябагдаа юм һааб даа. Зүгөөр зүблэлтэ гүрэнэймнай ноёд һэлгэхэдээ гэхэ гү, али урдынгаа алдууе заһаа гээшэбди гээд. юрын зоной оролдожо, бүтээжэ байһан юумые хуулита ёһоор һалгаахань лэ харамтайгша һэн.

Н. С. Хрущевой хүтэлбэрилгэдэ ороод байхада, хотын зон өөрын мал бариха огто аргагүй, хүдөөгэй айл тугалтай үнеэ, 2 поршоонхо 4 һара болотор бариха гэхэдэнь, сомоной зүблэлэй тоололго хэхэһээ урид үлүү гараашыень зон улаан гараараа үгы хэдэг байгаа гээшэ.

Гансал мууень тоолохо болоо һаа, "һүри һөөг" болохо юм бээ. Зүгөөр Октябриин революциин жиирэй зондо һайн юумэ түхөөһэн, ажабайдалынь үргэһэн ушарые һүүлэй 10 жэлэй туршада хэгдэжэ байһан "һэльбэн шэнэлэлгын" хубилалта элеэр харуулна бэшэ гү?

Хүдэлжэ, худалдажа, хулгайлжа, тоножо шадахагүй үлбэр үбшэн хүгшэд, үбгэд, үхибүүд, нимгэн һайхан сэдьхэлтэй зон лэ "богоһын саана" гараба ха юм. Тиимэһээ Октябриин хубисхалай габьяада сэдьхэлээрээ урбахагүйб.

Н. ЦЫБИКОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~

ҺАЙНДЭРЭЙ ЖАГСААЛ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ

Агууехэ Октябриин социалис революциин 78 жэлэй ойн баярай һайндэр Буряад Республикын нютаг бүхэндэ үнгэргэгдэхөөр хараалагдана. Тиин Улаан–Үдэ хотодо ноябриин 7–ой үглөөнэй 10 часта Советүүдэй талмай дээрэ дайнай, ажалай ветерануд жагсаалаар ерэжэ, олониитын түлөөлэгшэдэй хабаадалгатай митинг үнгэргэхэ болобо.

Удааш үдэрэй 12 часта Улаан–Үдэ хотын хүн зон, айлшад Буряадай гүрэнэй Ленинэй орденто оперо болон баледэй театрай ордон соо сугларжа, һайндэрэй суглаа үнгэргэхэ юм.

Россин Федерациин Компартиин Буряадай эмхиин гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшэ В. Б. Базаров суглаан дээрэ "Агуу Октябрь – манай зүрхэ сэдьхэлдэ" гэһэн элидхэл хэхээр хараалагдана.

Суглаанда хабаадагшадта һайндэрэй концерт харуулагдаха.

...

Мүн Октябриин социалис революциин һайндэртэ зорюулагдаһан суглаан, митингнүүд республикын аймагуудта, тосхон һууринуудта олон хүн зоной хабаадалгатайгаар үнгэргэгдэхэ юм.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

Октябриин революциин 78 жэлэй ойдо

МҮНӨӨДЭРЭЙ БАЙДАЛhАА АЖАГЛАХАДА...

Гүрэн түрымнай түүхын хуудаhанда ехэхэн hуури эзэлhэн Агууехэ Октябриин социалис революциин болоhоор аяар 78 жэл үнгэрбэ. Мүнөөдэр тэрэ холын үйлэ хэрэгые бидэ яагаад сэгнэнэбибди? Октябриин революци манай байдалда ямар удха шанартай байгааб? Эгээл эдэ асуудалнуудтайгаар хэдэн хүндэ хандажа, иимэ харюунуудые абабабди.

~ ~

30 гаран жэл соо Совет Армиин зэргэдэ офицерээр алба хэhэн И. А. ТЫПХЕЕВ, 77 наhатай:

- Ноябриин 7-ной hайндэрые жэл бүри тэмдэглэдэг гээшэбди. hайндэр лэ хадаа hайндэр. Зүгөөр 1917 оной үйлэ хэрэг бидэндэ hайн юумэ үгөө гү? "Үгы" гэжэ би тоолоноб.

Революциин hүүлээр ажабайдалнай хүнгэн байгаагүй. Би хүдөөдэ түрэhэн хүнби. Тэрэ үедэ хубидаа 2 үнеэтэй hэмди. hү, үгы haa, тоhоёо колхоздо заатагүй тушаахаш. Удаань - дайн. Дайнай үедэ, дайнай hүүлээрхи жэлнүүдтэ мүн лэ ехэ хүшэр хүндэ байгаа. Эдэ жэлнүүдтэ эдихэ, ууха юумэн хомор hааб даа.

Мүнөө боложо байгаа хубилалтануудай 10-аад жэл урда тээнь байдалнай нэгэ бага hайжараа hэн гэжэ hананаб.

Харин мүнөө мүнгэнэй хүрэбэл, юумэн элбэг болоо гээшэ.

Би олон жэлдэ коммунист ябааб. Бүхы жэлнүүдтэ хэhэн партийна түлбэриеэ тоолоод үзэхэдэм, тэрэ мүнгэндэ, жэшээнь, 3-4 машина абахаар байгаа. Тэрэ мүнгэн үнэн дээрээ ямар юумэндэ гаргашалагдааб? Коммунис барилганууда гэлсэгшэ hэн. Тэрэ барилганууды алин бэ?

Улаан-Удын Октябрьска районой политическэ хамалганhаа хохидогшодой ассоциациин түрүүлэгшэ В. И. ЛЕДОВСКИХ, 69 наhатай:

- Би коммунис партиин үнинэй гэшүүнби. Коммунистнуудай парти "Социальна үнэн зүб байдал" гэhэн блогто ороно гээшэ. Би энэ блогые дэмжэнэб.

1950-яад онуудаар Томск хотодо институт дүүргэhэнэйнгээ удаа Зэдын вольфрам-молибденэй комбинадта эльгээгдээ hэм. Салиншье яhала hайн байгаа. Хүдэлжэ байхадаа, мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ гү; али, жэшээнь, курортдо эмшэлүүлхэ, амарха, аяншалха аргатай байгааб. Юрэдөө, Совет засагта минии гомдохо юумэн үгы. Эрдэм hургуули, эмшэлэлгэ гэхэ мэтээдэ бүгэдэ Октябриин хүсоор лэ олдоо гэжэ би тоолоноб. Тиимэhээ Октябриин хубилалта үнэн хэрэг байгаа гэжэ тоолохоо гадна, мэндэ ябаха сагтаа коммунис партидаа үнэн сэхэ байхаяа мэдүүлнэб.

Харин мүнөө? Жэшээ болгон хэлээ haa, улаан дипломоор hургуули түгэсхэhэн аша хүбүүмни хэдэн саг соо ажал оложо ялана.

Врач А. С. БАНЗАРАКЦАЕВА, 26 наhатай:

- Маанадтал бага арадуудта Октябриин хубисхал ехэ удха шанартай байгаа гэжэ hананаб. Тэрэнэй hүүлээрхи хубилалтануудай хүсөөр лэ манай арад эрдэм hургуулитай болохо аргатай байгаа. Юрэнхы дээрээ манай арадай алишье талынь хүгжэлтэдэ энэ хубисхал нүлөөлөө.

Мүнөө олон хүн тэрэ үйлэ хэрэгые муушална. Минии hанахада, энэ буруу. Яагаашье haa, Октябриин революци манай гүрэнэй хүгжэлтын нэгэ шатань болоо. Тиихэдэ Октябриин туйлалтануудаар хэдэн үе зон ажаhуугаа ха юм. Түүхын хуудаhанhаа энэниие яагаад хуу зуража хаяжархихабши?

Т. ЦЫРЕНОВА хөөрэлдэбэ.

Октябриин хубисхалай болоhонудэр - 1917 оной ноябриин 7-до түрэhэн хүн манай Тарбагатайн аймагай Вахмистрово тосхондо ажаhуудаг. Совет засагай үедэ түрэhэн, үндын хүдэржэhэн энэ хүнэй хуби заяан 78 жэлэй туршадэ болоhон бүхы түүхэтэ үйлэ хэрэгүүдтэй холбоотой гээшэ ааб даа.

Михаил Дмитриевич Ковров Кировскэ областиин Слободской хотодо түрэhэн байна. Улаан Армида татагдахаhаа урид тэрэ шадар эшелоноор эльгээгдээ hэн. Сибириин сэрэгшэд ниислэл хотые хамгаалжа, алхамшье гэдэргээ сухарингүй, хэрэгы дайсантай тулалдаhан юм. Сухиничи хото шадар болоhон тулалдаануудые Михаил Дмитриевич мартадаггүй. Удэрэй туршадэ хэдэ дахин шунахайгаар добтолhон немецүүдые гэдэргэнь түрин, манай сэрэгшэд урагшаа дабшалаг байгаа. Сержант Михаил Ковров иимэ шанга тулалдаанай үедэ хоёр дахин шархатаба. Зүүн үеын олон мянган хубүүд, басагадтал hургуулида hуража, эрдэмтэй, бэшэгтэй болоо. Удаань үйлэдбэридэ бага сага хүдэлжэ үрдээ. 1937-1938 онуудта Алас-Дурна зүгтэ сэрэгэй алба гараха үедөө Сибириин тала дайдые, ой тайгые hайхашаажа, уялгата албанай hүүлээр эндэ үлэхэ гэжэ шиидэбэ. Байгал далай зүрхэ сэдьхэлыень аргагүй татаад, Зүүн Сибириин пароходстводо ажалда ороо бэлэй.

1941 ондо дайн эхилээд, декабрь hарада тэрэниие сэрэгтэ татаба. Баруун фронт ошохо частиин бүридэлдэ абтаад, Москва гарайнь яhые hомон дайраад, нюрга руунь снарядай түгдэрхэй ороhон юм. Хүндөөр шархатаhан сэрэгшые ара талада гаргажа, Актюбинск хотын госпитальдо үни соо аргалаа бэлэй. Бэеынь hула байhан тула тэрэниие гэртэнь табиhан юм.

Дайнай hүүл багаар тэрэниие дахин албанда дуудажа, Хабаровск хотын сэрэгэй училищида hурахыень эльгээбэ. Лейтенантын нэрэ зэргэтэй училищияа дүүргэхэ үедэнь Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн дүүрээ hэн даа. Милитарис Японтой болоhон дайнда хабаадалсаха hанаа. Мүнөө боложо байгаа хубилалтануудай 10-аад жэл урда тээнь байдалнай нэгэ бага hайжараа hэн гэжэ hананаб.

Харин мүнөө мүнгэнэй хүрэбэл, юумэн элбэг болоо гээшэ.

Би олон жэлдэ коммунист ябааб. Бүхы жэлнүүдтэ хэhэн партийна түлбэриеэ тоолоод үзэхэдэм, тэрэ мүнгэндэ, жэшээнь, 3-4 машина абахаар байгаа. Тэрэ мүнгэн үнэн дээрээ ямар юумэндэ гаргашалагдааб? Коммунис барилганууда гэлсэгшэ hэн. Тэрэ барилганууды алин бэ?

Октябриин хубисхал гээшэ буруу юумэн байгаа, тэрэ дала гаран жэлэй саана манай орон социалис хүгжэлтын замда орожо алдуу хээ, харин капиталис обществын байгуулагдаа haань, байдалнай тад ондоо байха hэн гэжэ байгаад мүнөөнэй "демократууд", шэнын политигууд хэлэхэ дуратай ааб даа.

Теэд манай үеынзон социалис байгуулалтын заха үзүүрые үзөөд, мүнөө болоходо, капиталис ёhо гуримай "амта", яhала абажа, нюдөөрөө хаража байна бэшэ аалди? Хэды муушалаашье haань, Совет засаг, социалис общество гээшэмнай бүхы зоной аша туhа харадаг, хамгаалдаг байгуулалта байгаа гэжэ мүнөө ойлгобобди. Хүн зон ажал хэхэ, эрдэм номдо hураха, хаанашье ябаха эрхэтэй, хоолойгоо тэжээхэ аргатай байгаа бшуу. Совет засагай олгоhон эрхэ сүлөөгэй, арга боломжын ашаар бидэ аха наhанай зон, мүн дүүнэрнай, үхибүүднайшье эрдэмтэй, мэргэжэлтэй хүнүүд болоо. Яhала ехэ ядамаргүй ажаhуугаа, ажаллаа. Энээнэй хажуугаар оронние хүтэлбэрилжэ байhан ехэ ноёдойл, коммунис партиие толгойлогшодой худхаляатай хазагай политика hүүлэй hүүлдэ ороной хүгжэлтые буруу замда оруулhан, төөрюулhэниинь тон харамтай. Энээнhээ боложо, олон түмэн зон мүнөө хүрэтэр зоболон ядарал үзэжэ байна.

Миниишье эсэгэ гушаад онуудта нюдарган баяшуулай хубүүн гэгдэжэ, сүдэлгэдэ ябуулагдаад, аяар тэрэ Урданайхяар haa, энэ жэлэй ноябриин 7-ной үдэрые Октябриин Агууехэ хубисхалай 78-дахи жэлэй ой гээд тэмдэглэхэ байгаабди. Теэд мүнөө энэмнай hайндэр юм гү, али бэшэ гү гэжэ хүсэд мэдэхын аргагүй болоод байна.

Тэрэ Октябриин хубисхалай ашаар мүндэлhэн Совет засагнай мүнөө үгы, СССР гүрэмнайшье үни hандаржа hаланхай, хубисхал хэhэн большевигүүдэй хуушанай Коммунис партишье гэжэ байхагүй. Хэдэхэн жэл соо юумэн хуу ондоо боложо, ажабайдалнай эрид хубилаа гээшэ.

Гэбэшье энэ дала гаран жэл соо хүйтэн-халууниие, хара сагаанние, зоболон, зол жаргалые үзэжэ гараhан адагынь хоёр-гурбан үеын зоной зүрхэ сэдьхэлдэ үнгэрhэн саг, манай ороной түүхэтэ зам хэзээшье мартагдахагүйл даа. Бидэ hайн, муушье байгаа haань, үе саг соогоо ажаhуугаа, ажаллаа, hуралсаа, дурлалсаа, үри хүүгэдээ өөдэнь болгообди. Үшөө тиихэдэ шэрүүн хатуу дайн сэрэгые дабажа гараабди. Эдэ бүгэдые hанаа сэдьхэлhээ хуу хюhажа хаяха аалиш?

Октябриин хубисхал гээшэ буруу юумэн байгаа, тэрэ дала гаран жэлэй саана манай орон социалис хүгжэлтын замда орожо алдуу хээ, харин капиталис обществын байгуулагдаа haань, байдалнай тад ондоо байха hэн гэжэ байгаад мүнөөнэй "демократууд", шэнын политигууд хэлэхэ дуратай ааб даа.

Теэд манай үеынзон социалис байгуулалтын заха үзүүрые үзөөд, мүнөө болоходо, капиталис ёhо гуримай "амта", яhала абажа, нюдөөрөө хаража байна бэшэ аалди? Хэды муушалаашье haань, Совет засаг, социалис общество гээшэмнай бүхы зоной аша туhа харадаг, хамгаалдаг байгуулалта байгаа гэжэ мүнөө ойлгобобди. Хүн зон ажал хэхэ, эрдэм номдо hураха, хаанашье ябаха эрхэтэй, хоолойгоо тэжээхэ аргатай байгаа бшуу. Совет засагай олгоhон эрхэ сүлөөгэй, арга боломжын ашаар бидэ аха наhанай зон, мүн дүүнэрнай, үхибүүднайшье эрдэмтэй, мэргэжэлтэй хүнүүд болоо. Яhала ехэ ядамаргүй ажаhуугаа, ажаллаа. Энээнэй хажуугаар оронние хүтэлбэрилжэ байhан ехэ ноёдойл, коммунис партиие толгойлогшодой худхаляатай хазагай политика hүүлэй hүүлдэ ороной хүгжэлтые буруу замда оруулhан, төөрюулhэниинь тон харамтай. Энээнhээ боложо, олон түмэн зон мүнөө хүрэтэр зоболон ядарал үзэжэ байна.

Миниишье эсэгэ гушаад онуудта нюдарган баяшуулай хубүүн гэгдэжэ, сүдэлгэдэ ябуулагдаад, аяар тэрэ Красноярска хизаарай хойто зүгтэ баалалтын хүшэр хүндэ хүдэлмэри хэжэ хосороо hэн. Эсэгэтэмни - Шодхон Нимбутан тиимэшье баян бэшэ, юрэл дундаhаа дээшэ шадалтай айлайхи байгаа. Эжымни - Пирангалайн Шэрнин табан бага үхибүүдтэй үлөөд, hая 36 хүрэжэ ябатараа үбдэжэ наhа барашоо. Тиигэжэ бидэ табан үхибүүд үнэрөөд, түрэл гаралнуудтаа үргүүлжэ, амиды үлэhэниинь өөдөө болоо haабзабди даа.

hалгаажа үнэрүүлээ, зобоо hэн гэжэ Совет засагта гомдо үнөөгөө нэхэхэ хүсэл намда Тиимэл саг байгаа ха юм. Хай гэхэбши.

Бүхы дээрээ арад зон, т тоодо хүдөөгэй ажалшад со ороондо яяр муу байдалтай, үгытэй ядуу ажаhуугаа аргагүй. Тиигэбэшье билта баян бардам баhал байгаагүй Гэхэтэй хамта энээнhээ ура зоной hанаа сэдьхэл тэню углөө бодоод юугээ эд

ХАМАГЫЕНЬ МУУШАЛЖА БОЛОХОГҮЙ

Би нютагтаа түрэлэйдөө хүн боложо, hургуулида hуража, наhаяа хүсэхэдөө Армида абтаhан, долоон жэлдэ сэрэгэй алба хэhэн, Зүүн эүтэй фронтдо дайнда хабаадалсажа ерэhэн хүм. Хамта 46 жэлдэ хүдөө ажахыда, гол түлэб газар hайжаруулха, үhалагдадаг болгохо мелиорациин хүдэлмэридэ хүдэлөөб. Миниии сэхэ хабаадалгатайгаар тэрэ үедэ Худанай, Могсохоной совхозуудта сабшалан үhалха hараантай-Жэбхээhэнэй, Худанай үhалуурнин томо hубаг ханааб, хаалтанууд баригдаа юм. энээнэй ашаар урда жэлнүүдтэ ажахымнай жэл бүхэндэ 1000 hайса гаран гектар сабшалан найдамтайгаар үhалжа, хэдышье гаи гасуурта үбhэ погооной элбэг ургаса абадаг байгаа.

Тэрэ үедэ илангаяа далааднаяад онуудта хүдөөдэ элдэб үйлэдбэрнин, социальна ажаhуудалай барилганууда, мүн газарай ургаса дээшэлүүлхэ мелиоративна хүдэлмэридэшье гүрэнhөө мүнгэ зөөри, барилгын хэрэгсэл яhалал үгтэдэг hэн. Мүнөө эдэ бүгэдын орхигдоhон, хаягдашаhаниинь ехэл халагламаар.

Хэhэн ажалыемни гүрэн түрэ баhал мартаагүй гэжэ hанагшаб. Намайе Ажалай Улаан Тугай болон Октябриин Революциин орденоор, олон медальнуудаар шагнаа юм. Мүнөө наhанайнгаа амаралтада гараhаар Цырен-Ханда Цырсновна хүгшэнтэеэ табан хүбүүд, басагадтаа, 11 ашанар, зээнэртээ саана-наана гэлсэжэ, шадал соогоо али болохоор туhалалсажа, хубиннгаа заахан ажахы эрхилээд лэ hуунабди.

Эдэ бүгэдhөө юу хэлэхэеэ hананабши гэхэдэ, эхэ, эсэгыемни хашалта хаалтада оруулжа, байра байдалhаамнай үмдэхэбибди гэжэ ехэтэ hана зободоггүй, яhалал hайн э hайдалтай ябадаг байгаа hананаб.

Харин мүнөө юун бол байнаб?! Хүдөөгэймнай ха ажахынууд hалаа. Ми Могсохоной совхозой оро мүнөө таряашадай жаа-жаа ажахынуудые нэгэдх тулюурхан кооператив болгогдонхой нэрэтэй. Урд адууhа малай хахадын үлөөгүй. Тарилгын газаржэ бага болгогдоно, хаягдана. Зо олонхинь ажалшье, салинг Хамтын ажахын (гүрэнэй г даа) хүсөөр hүүлэй хэдэ ямаршье барилга хэгдэ Хуушан клуб, hургуули, х саад гэхэ мэтэ жэл бүри му байна. Саашаа юун болохо мэдэхын аргагүй.

Эгээл тиимэhээ урдань Со засагай үедэ, социалис гүрэ байhан сагта юумэн хуу худал хуурмаг, юрэл хүнүү нюдэ бүрлүүлhэн, хоohон үе байгаа гэдэг хөөрэлдөөе би б гэхэ байнаб. Теэд тэдэ бүгэ хуу урбуулжа хаяад, ороhо оёортонь хүрэтэр hандар олоhон hайн юумэньалим? Ха урдынхидал юу хэлэжэх аабиб, хэн дуулажархина гэжэ айжа, hалганажа бай болиhон, сүлөө ороhомнай h Бурхан шажанай, hайхан h үзэл бодолой дэлх байhаниинь hайшаа Имагтал зоной hуудал байд зааханшье хүнгэн болоо, т юугээ эдихэ, уухабибди hанаашархахань бараг б haань, hүрхэйл бэлэй.

Б. САНЖИМИТЫП
республикын габ
мелиоратор, аж
ба дайнай вете

ХУБИСХАЛhАА ЭХИТЭЙ ХУБИ ЗАЯАН

гарайнь яhые hомон дайраад, нюрга руунь снарядай түгдэрхэй ороhон юм. Хүндөөр шархатаhан сэрэгшые ара талада гаргажа, Актюбинск хотын госпитальдо үни соо аргалаа бэлэй. Бэеынь hула байhан тула тэрэниие гэртэнь табиhан юм.

Дайнай hүүл багаар тэрэниие дахин албанда дуудажа, Хабаровск хотын сэрэгэй училищида hурахыень эльгээбэ. Лейтенантын нэрэ зэргэтэй училищияа дүүргэхэ үедэнь Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн дүүрээ hэн даа. Милитарис Японтой болоhон дайнда хабаадалсаха hанаа. Мүнөө боложо байгаа хубилалтануудай 10-аад жэл урда тээнь байдалнай нэгэ бага hайжараа hэн гэжэ hананаб.

Харин мүнөө мүнгэнэй хүрэбэл, юумэн элбэг болоо гээшэ.

Би олон жэлдэ коммунист ябааб. Бүхы жэлнүүдтэ хэhэн партийна түлбэриеэ тоолоод үзэхэдэм, тэрэ мүнгэндэ, жэшээнь, 3-4 машина абахаар байгаа. Тэрэ мүнгэн үнэн дээрээ ямар юумэндэ гаргашалагдааб? Коммунис барилганууда гэлсэгшэ hэн. Тэрэ барилганууды алин бэ?

Октябриин хубисхал гээшэ буруу юумэн байгаа, тэрэ дала гаран жэлэй саана манай орон социалис хүгжэлтын замда орожо алдуу хээ, харин капиталис обществын байгуулагдаа haань, байдалнай тад ондоо байха hэн гэжэ байгаад мүнөөнэй "демократууд", шэнын политигууд хэлэхэ дуратай ааб даа.

Теэд манай үеынзон социалис байгуулалтын заха үзүүрые үзөөд, мүнөө болоходо, капиталис ёhо гуримай "амта", яhала абажа, нюдөөрөө хаража байна бэшэ аалди? Хэды муушалаашье haань, Совет засаг, социалис общество гээшэмнай бүхы зоной аша туhа харадаг, хамгаалдаг байгуулалта байгаа гэжэ мүнөө ойлгобобди. Хүн зон ажал хэхэ, эрдэм номдо hураха, хаанашье ябаха эрхэтэй, хоолойгоо тэжээхэ аргатай байгаа бшуу. Совет засагай олгоhон эрхэ сүлөөгэй, арга боломжын ашаар бидэ аха наhанай зон, мүн дүүнэрнай, үхибүүднайшье эрдэмтэй, мэргэжэлтэй хүнүүд болоо. Яhала ехэ ядамаргүй ажаhуугаа, ажаллаа. Энээнэй хажуугаар оронние хүтэлбэрилжэ байhан ехэ ноёдойл, коммунис партиие толгойлогшодой худхаляатай хазагай политика hүүлэй hүүлдэ ороной хүгжэлтые буруу замда оруулhан, төөрюулhэниинь тон харамтай. Энээнhээ боложо, олон түмэн зон мүнөө хүрэтэр зоболон ядарал үзэжэ байна.

Миниишье эсэгэ гушаад онуудта нюдарган баяшуулай хубүүн гэгдэжэ, сүдэлгэдэ ябуулагдаад, аяар тэрэ хуби заяатай сэрэгшэ одоошье дайсанаа даража, даагаяа hүүлдээд, түрэл болоhон Байгал далайнгаа эрьедэ бусаба.

Геологой мэргэжэл шэлээд, Буряад ороной элдэб нютагуудаар ябаhан юм. Түнхэнэй, Яруунын аймагуудта геологуудай экспедицитэй үни хүдэлөө. Геологуудай Вахмистровада байрладаг экспедициин барилгын талаар инженерэй тушаалда хүдэлжэ байтараа наhанайнгаа амаралтада гараа hэн. Дайнай 2 бүлэгэй инвалид ветерануудай советэй ажалда эдэбхитэйгээр хабаададаг.

- Евдокия Будаевна нүхэртэйгөө хаба соогоо адуу малаа баряад hуунали даа. Хартаабха, огородой эдеэ ургуулдагбди. Ранеткэнүүдэй бараг ургаса суглуулнабди, - гэжэ ветеран хөөрэнэ.

- Гүрэнэй Дүүмэдэ, нютагай өөhэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудта болохоёо байhан hунгалта тухай юу хэлэхэ байнабта? Хэнэй түлөө дуугаа үгэхэ hанаатайбта?

- Энэ hунгалтада хүн бүхэн заатагүй хабаадаха, бодомжотойгоор хандаха ёhотой. Ехэ харюусалгатай хэрэг ж даа. Доройтоhон байдалhаа г түрээ гаргажа, нэрэ хүнд бусааха шадалтай, арад зо хүндэтэй, найдамтай хүнүү түлөө дуугаа үгэхэ болоно Эндэ hайса бодожо үз хэрэгтэй, - гэжэ Ми Дмитриевич харюусаба.

Октябриин хубисха мүндэлhэн үдэр түрэhэн Ми Дмитриевич Ковров 78 на болобо. Түрэhэн үдэрөө амаршалаад, ута наhа, у жаргал хүсэнэбди!

С.ВАСИЛ

Декабриин 17 - hунгалтын үдэр

Нэгдай нэгэ мандадтай hунгуулиин 9-дэхи округhоо Россин Социальна Сутлаанай Гүрэнэй Дүүмын депутадта кандидадуудай нэрлэгдэгын урда тээхи ойлгуулан идхалгын хүдэлмэри ябуулхын телевиденидэ (БГТРК) түлбэритэй ба түлбэригүйгоор дамжуулга

САГАЙ ХУБААРИЛ

Сарын	Түлбэригүйгөөр 20.10-20.40 (30 минута)	Түлбэритэй 20.10-20.25 (15 минута)	Түлбэритэй 20.40-20.57 (17 минута)
Октябриин 16	Тумуров Баир Занаевич		
Октябриин 17	Найчукова Светлана Ивановна		
Октябриин 20		Сергеева Цыржима Добчиновна	
Октябриин 21		Прокопьев Владимир Борисович	Сергеева Цыржима Добчиновна
Октябриин 22	Белоусов Владимир Васильевич		
Октябриин 23	Марков Владимир Иванович		
Октябриин 24		Тулохонов Арнольд Кириллович	Марков Владимир Иванович
Октябриин 27	Прокопьев Владимир Борисович		Тулохонов Арнольд Кириллович
Октябриин 28	Илюхинов Нимажап Ильич		Кондаков Николай Яковлевич
Октябриин 29		Белоусов Владимир Васильевич	
Октябриин 30		Найчукова Светлана Ивановна	Тумуров Баир Занаевич
Ноябриин 4	Тулохонов Арнольд Кириллович		
Ноябриин 5			Илюхинов Нимажап Ильич
Ноябриин 6	Кондаков Николай Яковлевич		
Ноябриин 7		Марков Владимир Иванович	
Ноябриин 8	Сергеева Цыржима Добчиновна		Прокопьев Владимир Борисович
Ноябриин 11		Илюхинов Нимажап Ильич	
Ноябриин 13		Кондаков Николай Яковлевич	Найчукова Светлана Ивановна
Ноябриин 14		Тумуров Баир Занаевич	
Ноябриин 15			Белоусов Владимир Васильевич

Буряад Республикын hунгуулиин комисси.

ОЛОНОЙ ЭТИГЭЛ ХАЙДАБАРИДА ХҮРТЭБЭ

Дайнай, ажалай ветерануудай республиканска советэй, Россин Федерацийн Компартиин Буряадай эмхиин гүйсэдхэхэ комитедэй ба "Социальна үнэн зүб байдал" гэhэн хамтаралда ородог Буряад Улаан-Удэ хотодо сугларжа, ээлжээтэ сутлаа үнгэргэбэ.

Сугларгаанда хабаадагшад республикын хотонуудай, аймагуудай, районнуудай өөhэдыгөө хүтэлбэрилгын гулваагай тушаалда, районно, городской Советүүдэй депутадуудта кандидадуудта нюусаар дуугаа өгөө, асуудал хаража үзэбэ.

Манай "Социальна үнэн зүб байдалай" хамтаралда ородог республикын бүхы аймагуудай, хотонуудай олониитын бүлэглэл, партиин эмхинүүд, аймагуудай ветерануудай советүүд, профсоюзай, аграрна партиин бүлэгэй болон бусад нютагуудайнгаа өөhэдыгөө хүтэлбэрилгын захиргаанай гулваагай тушаалда кандидадуудые, районно, городской Советүүдэй депутадта кандидадуудые нэрлэжэ, нюусаар дуугаа үгэхэ тухай hанамжа, санамсалуудаа эльгээхэ ёhотойбди,- гэжэ дайнай, ажалай ветерануудай республиканска советэй түрүүлэгшэ М-Ж. Ц Гармаев хэлэв.

Энэй удаа сугларагшад hубарилдан бодожо, аймагуудай, районуудай, нютагай өөhэдыгөө хүтэлбэрилгын захиргаанай тушаалда нюусаар дуугаа үгэбэ. Бүхы бюллетеньнүүдые тооложо үзэхэдэ, бултадаа нэгэ хүндэл адляар дуугаа үгэhэн байба. Тиин Улан-Удын, Северобайкальскын городской захиргаануудай тушаалда кандидадаар тус хотонуудта гулваанараар ажалаа ябаhан А. Г. Лубсанов, В. А. Бодров гэгшэд дэбжүүлэгдэбэ. Баунтын аймагай Советэй гулваа В. В. Хингелов, Зэдын - А. Цыдамжапов, Яруунын - Ц. Э. Доржиев, Захааминай - В. Б. Цыбенов, Загарайн - А. П. Цымбалюк, Ивалгын аймагай захиргаанай тушаалда А. П. Бурков, Кабанскын - В. Г. Котов, Хэжэнгын - Д. П. Дугаров, Хяагтын - В. М. Стручков, Мухар-Шэбэрэй - С. В. Иванов, Тарбагатайн - Н. М. Антонов, Хойто-Байгалай - В. В. Старков, Закаменскын - Н. Д. Бадмаев, Тарбагатайн - М. В. Михалёв, Ахын - В. Цыренжаповов гэгшэдтэ сугларагшад нюусаар дуугаа үгэжэ, тушаалда кандидадуудаа дэбжүүлжэ, этигэл найдабари үгэбэ.

Манай корр.

ябуулагдажа байhан тухай үйлэдбэриин цехүүдээр ябаха үедөө мэдэжэ абабабди.

Фабрикын алишье цехтэ ороходо, үйлэдбэриин машинануудай хажууда саб сагаан халаадтай эхэнэрнүүд забда сүлөөгүй ажаллана. Лининүүдээр эладэ конфетэнүүд, печени, вафлинууд таhалгаряагүй ябажал байха юм.

Бисквитнэ цехтэ 30 гаран ондо ондоо печени, 15-20 янзын вафли - хамта дээрээ 10 гаран тонно продукци нэгэ халаанда үйлэдбэрилэгдэнэ. зүйлнүүдые үйлэдбэрилхэ арга боломжо үгэнэ. Мүноо үедэ эндэ зэдэгэнын, абрикосой гэхэ мэтын нэмэлтэнүүдтэй вафлиин шэнэ зүйл үйлэдбэрилэгдэжэ эхилэнхэй. Харинин гүрэнүүдэй кондитерска зүйлнүүдhээ дутахагүй, ялагар гоё сааphатай вафли hүүлэй үдэрнүүдтэ наймааранда табигдаба.

Продукци багсалха гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ. Газаа талынь сааphан дотор таладаа таарама, зохидоор шэмэглэгдэhэн байха ёhотой,-гэжэ Т. Б. Ванданимаева тоолоно.

Фабрикын гол цехүүдэй нэгэн болохо карамельнэ цехтэ мүн лэ багсалдаг шэнэ автомат тодхогдонхой. Юрэнхы дээрэнь абаад харабал, тус цехэй үйлэдбэриин хэмжээнэй hүүлэй үедэ бага болоошье hаань, тэрэниие дээшэлүүлхын тула элдэб арганууд туршагдана. Бага багаханаар ялагар гоё сааphан соо орёогдоhон "Радужная", "Букет лета" гэhэн конфетын шэнэ зүйлнүүд худалдан абагшадта hайшаагдаха байха гээд hанагдана. Саашадаа худалдан абагшын энээн дотор ямар конфетэ гээшэб гэжэ

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

АЛИШЬЕ ТАЛААРАА БУСАДhАА ГЭЭГДЭНЭГҮЙ

Республика дотороо Улаан-Удын кондитерска фабрика бараг байдалтай предприяти гэжэ тоологдоно. hаяшаг тус предприяти дэлгүүрэй экономикын хүшэр хүндэ энэ үедэ экономическа талаар горитой үрэдүн туйлаhанайнгаа түлөө уласхоорондын "Бирмингамай факел" гэhэн шанда хүртөө hэмнай.

Бидэнэй амтан эдеэнэй үйлэдбэритэй танилсалга ахамад технолог Т. Б. Ванданимаевагай таhарhаа эхилбэ. Мэргэжэлтэн мэдүүлhээр, тус предприятида продукциин шанарта нэн түрүүн ехэ анхарал хандуулагдана. Росси дотор, мүн хариин гүрэнүүдтэ үйлэдбэрилэгдэдэг кондитерска зүйлнүүдэй шанарай талаар шалгалта саг үргэлжэ хэгдэдэг юм. Тиин сасуулаад үзэхэдэ, манай фабрикын продукци бусад тээхиhээ заахашье доройтоногүй, зарим зүйлнүүд hураггүй hайн шанартай байна гээд технолог онсолно.

Предприятида маркетингын таhаг байгуулагданхай. Энэ таhагай мэргэжэлтэд дэлгүүрэй эрилтэ, асуултануудые ходо шэнжэлжэ байдаг юм. Теэд шанар шанараараа гэхэ гү, ондоогоор хэлэбэл, бэлэн продукцияа худалдан абагшын дура буляахаар, гоёор багсалха гээшэ баhал шухала хэрэг. Энэ талаар бага бэшэ хүдэлмэриин

Рознично цехэй үйлэдбэридэ хушын hамарай хэрэглэгдэжэ, конфетнэ цехтэ "Волшебная" гэжэ шэнэ зүйлэй үйлэдбэрилэгдэжэ эхилhэн тухай, цех бүхэндэ ороходо, ажалшадай хөөрэхэ, хубаалдаха юумэн олон. Юрэдөөл, туйлагдаhан амжалтаараа hанаагаа амардаггүй, предприятияа бүри олзо оршотой болгохын тула эндэ элдэб арганууудые туршадаг юм ха гэжэ абаhаар ойлгохоор. Хамта дээрээ эндэ амтац эдеэнэй 180 гаран зүйл үйлэдбэрилэгдэнэ гээд тэмдэглэе.

Рознично цехэй начальник Т. П. Попова иигэжэ хөөрэнэ:

- Ямаршьеб нэгэл янзаар кондитерска зүйл гаргажа байхада, худалдан абагшад дадажа, hүүлэй hүүлдэ тоохоёо болишоно. Тиимэhээ амтан эдеэнэй зарим зүйлнүүдые, тэдэнэй гадаада түхэлыень, амтыень ондоо болгохо гэжэ оролдонобди. Жэшээнь, мармеладые гансал тэбхэрхэнээр бэшэ, харин ондоошогоор хэршэхэдэ, үгы гэбэл, элдэб үнгэтэй болгоходо, хүн зон дуратайгаар абажа эхилнэ.

Харин бисквитнэ цехэйхидэй омогорхохо юумэн гэхэдэ - hая тодхогдоhон словацка үйлэдбэриин багсалдаг автомадууд. Ашаглахада ехэ таатай зохид втомадууд шэнэ ойлгожо ядахагүйн тулада сааphан дээрэнь "сонхохонууд" хэгдэдэг болохо юм ха.

Фабрикын ажалшадтай - залуушуултайшье, дүй дүршэлтэй болоhон аха хүдэлмэришэдтэйшье хөөрэлдэхэдэ, хэжэ байhан ажалаараа булта hанаагаа хананги хэбэртэй. Ажалшадта дунда зэргээр 600 мянган түхэригэй салин hара бүри үгтэнэ. Мүноонэй доройтонги үедэ энэмнай ехэ удха шанартай бшуу.

Фабрикын байгуулагдаhанhаа хойшо хорёод гаран жэл соо ажаллаhан Анна Васильевна Серебряковагай түрэл предприяти тухайгаа өөрынгөө зохёоhон шүлэг уншахадань, олохон лэ хүдэлмэришэдэй hанаа бодол шүлэг соонь элирхэйлэгдээ гэжэ hанагдаа бэлэй.

Акционернэ "Кондитерская фабрика "Улан-Удэнская" гэжэ анхан нэрлэгдэдэг бүлгэм октябриин 1-hээ "Амта" гэжэ нэрлэгдэдэг болобо. Шэнэ нэрэ hанахадаа, бүлгэмэй хүтэлбэрилэгшэд нэн түрүүн удхаарнь таарама, мүн үгүүлхэдэ, соносоходо, аятай зохид үгэ шэлэхэ гэжэ оролдоо.

Т. ЦЫРЕНОВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: конфетнэ цех соо; шэнэ түхеэрэлгын хажууда.

М. ШАНТАКОВОЙ фото.

ЗҮҮН ЗҮГЫЕ ШЭНЖЭЛХЭ СИБИРИИН ТОМО ТҮБ

Байгша оной ноябриин 17-до Россин Эрдэмэй академиин Сибириин таһагай Буряадай Ниитын эрдэмэй институдай зүүн зүгые шэнжэлхэ томо түб боложо тодорһондо зорюулагдаһан баяр ёһололой һайндэр үнгэргэгдэхэнь.

Д. Банзаровай, Г. Цыбиковэй, Б. Барадинай, М. Хангаловай, Ц. Жамцараногой, М. Богдановай эрдэмэй хүдэлмэринүүдтэ түшэглэн, Буряадай Ниитын эрдэмэй институт бии болоһон сагһаа хойшо манай республикада ажаһуудаг арадуудай болон хүршэ оронуудай түүхэ ба соёлойнь хүгжэлтые шэнжэлжэ эхилһэн юм. 1960 ондо институдтамнай гадаадын Дурна зүгэй таһаг эмхидхэгдэжэ, тэрэ сагһаа хойшо зүүн зүгые шэнжэлхэ талаар орон дотороо түрүү түбүүдэй нэгэн болоһон байна. Манай институдай эрдэмтэд П. Т. Хаптаев, А. И. Уланов, Л. Е. Элиасов, Г. Н. Румянцев, П. Б. Балданжапов, Р. Е. Пубаев, Е. М. Залкинд, Г. Л. Санжиев, Ц. Б. Цыдендамбаев, Д.С. Дугаров, Ш. Б. Чимитдоржиев, Т. М. Михайлов, В. И. Рассадин, К. М. Герасимова, И. Д. Бураев, П. Б. Коновалов гэгшэд дэлхэй дээрэ мэдэжэ болоһон эрдэмэй шэнжэлгэнүүдые үнгэргэжэ, тусхай номуудые бэшэһэн байна. Гадна манай институт монгол, түбэд оронуудые, буддын шажаниие шэнжэлхэ асуудалнуудаар орон дотороо түрүү һууринуудай нэгые эзэлнэ.

Буряадай түрүүшын эрдэмтэ Доржи Банзаровай (1822-1855) ажаһуулһан үе сагһаа эхилжэ, зүүн зүгые шэнжэлэлгэ гээшэ манай эндэ заншалта боложо эхилээ һэн. Буряад орондо ажаһуудаг арадуудай түүхэ болон соёл шэнжэлхэдээ, Россин болон Баруун Европын эрдэмтэд Зүүн зүг шэнжэлнэбди гэжэ тоолодог байгаа. Ушар юуб гэхэдэ, Буряад орон бүхы талаараа Түб болон Зүүн-Урда Азиин оронуудтай тон нягта холбоотой байгаа бшуу. Энээн дээрэһээ хаража үзэхэ болоо һаа, зүүн зүгые шэнжэлхэ эрдэмэй нэгэ һалаань болохо Буряад орониие шэнжэлэлгын эхилһээр 150 жэлэй ой түгэсэбэ гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тэд манай ороной эрдэмтэд зүүн зүгые шэнжэлэлгэ гэһэн ойлгосо дотор гансал гадаада оронуудые шэнжэлэлгэ оруулдаг тула энэ ойе тэмдэглээдшье яалай даа. СССР-эй Эрдэмэй академиин Сибириин таһагай Буряадай Комплексно эрдэм-шэнжэлгын институдай (1958) байгуулагдаһаар оройдоол хоёр жэл үнгэрһэн хойно гадаада Зүүн зүгые шэнжэлхэ таһаг нээгдэһэн байна. Тэрэ таһагай нээгдэхэдэ, институдтамнай Монгол, Түбэд, Хитад оронуудые болон буддын шажанай асуудалнуудые шэнжэлхэ талаар тон ехэ арга боломжонууд нээгдэһэн юм.

Үнгэрһэн гушаад жэлэй туршада институдаймнай элитэ эрдэмтэдэй бэшэһэн хүдэлмэринүүд дэлхэй дээрэ мэдэжэ болонхой. Энэ үе соо Буряадай Ниитын эрдэмэй институт зүүн зүгые шэнжэлхэ талаар Сибирь болон бүхы орон соогоо мэдэжэ түбүүдэй нэгэн болонхой.

1960-аад онһоо эхилжэ, манай институдай эрдэмтэд Монгол ороной түүхэ болон соёлые шэнжэлжэ эхилээ һэн. Монгол орониие шэнжэлхэ таһагай түрүүшын хүтэлбэрилэгшэд гэхэдэ, Г. Н. Румянцев, П. Б. Балданжапов гэгшэд байгаа. Тэдэнэй бэшэһэн эрдэмэй хүдэлмэринүүд Буряад орондо энэ һалбариие хүгжөөхэ хэрэгтэ тон ехэ нүлөө үзүүлээ.

Институдаймнай Монгол орон шэнжэлдэг эрдэмтэд олон жэл соо ажаллажа, 1971 ондо "МНР-эй соёлой түүхын очеркнууд" гэһэн хамтын хүдэлмэри (хүтэлбэрилэгшэнь Р. Е. Пубаев) хэблэн гаргаһан байна. Удаань "СССР-эй болон МНР-эй хоорондо соёлой ба эрдэмэй талаар харилсалга" гэһэн хамтын хүдэлмэри (хүтэлбэрилэгшэнь Ш. Б. Чимитдоржиев) барлуулаа.

Мүн Монгол ороной түүхээр, соёлоор, экономикоор тусхай суглуулбаринууд хэблэгдэн гараһан юм. Гадна ород-монгол харилсаанда зорюулагдаһан Ш. Б. Чимитдоржиевай "Монгол болон Россин харилсаан. XVIII зуун жэл" гэһэн томо монографи нэрлэхэ хэрэгтэй. 80-яад онуудта хэблэгдэһэн гол хүдэлмэринүүдые тоолобол. Ш-Б. Чимитдоржиевай "Росси болон Монгол", М. П. Хомоновой "Монголдо "Гэсэрые" шэнжэлэлгэ", В. И. Рассадинай "Сибириин түүрэг хэлэнүүдһээ монгол-буряад хэлэнүүдтэ абтаһан үгэнүүд" гэхэ мэтэ болоно.

Манай эрдэмтэд Монгол орониие шэнжэлхэдээ, тэндэхи болон гадаадын бусадшье оронуудай эрдэмтэдтэй тон нягта харилсаа холбоотойгоор хүдэлдэг юм гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тиимэһээ институдаймнай эрдэмтэд уласхоорондын ехэ хуралдаануудта үндэр сэгнэлтэ абадаг юм.

1960-70-аад онуудта буддын шажан шэнжэлхэ хүдэлмэри гол түлэб Буряад болон Түбэдтэ буддын шажанай яажа дэлгэрһые шэнжэлэн хараһан байна. Эндэ эрдэмэй докторнууд К. М. Герасимова, Р. Е. Пубаев гэгшэдэй хүтэлбэридоро эрдэмэй олон тоото хүдэлмэринүүд хэблэгдэн гараа. Тэдэнэй заримыень нэрлэбэл, "Зүүн зүгэй эстетическэ ухаан бодолой хүшөөнүүд", "Буддын шажан ба Түб Азиин арадуудай дунда зуун жэлнүүдэй соёл", "Буряад орондохи ламын шажан", "Буддын шажан ба Түб Азиин арадуудай уран зохёолой зам" гэхэ мэтэ болоно. Эдэ номууд дотор буддын шажан тухай зүүн зүгэй арадуудай хэлэнүүд дээрэ хэблэгдэһэн зохёолнууд, буддын шажанай түүхэ болон суртал, уран зохёол болон искусство шэнжэлэгдэһэн байна.

Манай институдта Түбэдые шэнжэлхэ хэрэгтэй эхиндэ тон бэлигтэй эрдэмтэд бүхы хүсэ шадалаа зорюулаа. Тэдэмнай хэд бэ гэбэл, Б. В. Семичов, Бидия Дандарон, Р. Е. Пубаев, Б. Бадараев гэгшэд болоно. Һүүлэй үедэ Р. Е. Пубаевай "Пагсамчжонсан - Түбэдэй түүхэ шэнжэлгын хүшөө", бүлэг эрдэмтэдэй бэшэһэн "Ганжуур, Данжуурые шудалалгын оршол" гэхэ мэтэ һонирхолтой шэнжэлгэнүүд хэгдээ.

Мүнөө үедэ Түбэдэй эмшэлэлгэ шудалха, тэрээн тухай бэшэгдэһэн номуудые оршуулха тон ехэ хүдэлмэри хэгдэнэ. Жэшээнь, Д. Дашиев ород хэлэн дээрэ "Чжуд-ши" гэһэн ном оршуулһан, бүлэг эрдэмтэд "Түбэд эмшэлэлгын атлас" бэлдэн гаргаһан байна. Гадна Л. Д. Бадмаевай "Монгол хэлэн дээрэ оршуулһан "Чжуд-шигай" медицинскэ терминологи", Н. Д. Болсохоевагай "Непал орондохи түбэд эмшэлэлгэ" гэһэн эрдэмэй монографинуудые нэрлэхэ хэрэгтэй.

1970-аад онһоо эхилжэ, институдтамнай Хитад орониие шэнжэлэлгэ гэһэн шэнэ һалбари хүгжэлтээ абаһан байна. Энэ хэрэгтэ Н. В. Абаевай, Л. Е. Янгутовай, Г. Б. Дагдановай эрдэмэй шэнжэлэлгэнүүд болон монографинууд ехэ үүргэ дүүргээ.

Зүүн зүгые шэнжэлхэ эрдэмэй асуудалнуудые хүгжөөхэ хэрэгтэ гар бэшэгэй болон дарамал хэбэй жаса эрдэмтэдтэ ехэ туһа хүргэдэг. Институдаймнай жасада зүүн зүгэй хэлэнүүд дээрэ бэшэгдэһэн гар бэшэгүүд, архивай документнүүд хадагалагдана. Манай жаса түбэд, монгол номуудые сутлуулһаараа дэлхэй дээрэ эгээл томонуудай нэгэн гэжэ мүнөө үедэ тоологдодог. Энэ жасада хадагалагдадаг түбэд номуудай удхатайнь богонихоноор танилсуулһан гурбан согсолбори бүри 1950-яад онуудай үедэ Б. Дандарон, Л. Ямпилов, П. Хадалов гэгшэд хэблэн гаргаһан байна. Мүн лэ баһа 1950-1960-аад онуудһаа эхилжэ, номой сангай архивта хадагалагдажа байһан материалнууд, Буряадай эрдэмтэдэй, уран зохёолшодой гар бэшэгэй хүдэлмэринүүд, буряадуудай түүхэ домогууд болон угай бэшэгүүд, буряад, монгол, ород арадуудай аман зохёолнууд, олдохоёо шухаг болоһон архивай материалнууд, номууд болон гар бэшэгүүдэй микрофильмнүүд, фонотекэ болон фото-зурагууд эрдэм шэнжэлхэ хүдэлмэридэ түшэг тулгуури болодог. Һүүлэй жэлнүүдтэ архивай жаса түүхын, арадай аман зохёолой, нютагай хэлэнүүдые шэнжэлэлгын материалнуудаар, хүнүүдһээ худалдажа абтаһан гар бэшэгүүдээр нэмээгдэжэ байдаг.

Россин Эрдэмэй академиин Сибириин таһагай болон Буряад Республикын Правительствын аша туһаар манай институт зүүн зүгэй гар бэшэгүүдые болон дарамал хэбүүдые хадагалха номой сангай шэнэ байшантай болоһон байнабди. Тэд тус байшангай проект болон барилга хэхэдээ. алдуу гаргаһанһаань боложо, номой сангые мүнөө үедэ хүсэд дүүрэнээр ашаглаха аргагүй байнабди. Барилгашадай алдууе усадхахын тула нэмэлтэ мүнгэн хэрэгтэй болоно. Тэд мүнөө үедэ энэ хэрэгэй шиидхэгдэхэнь хүшэр.

Тиигэбэ яабашье, Буряад Республикын арад зон, гүрэн түрэ зүүн зүгэй эрдэмые хүгжөөхэ хэрэгые дэмжэхэ бэзэ гэжэ найданабди. Ушар юуб гэхэдэ, манай эрдэмтэд Буряад ороноо дэлхэй дүүрэн суурхуулна ха юм.

В. НАЙДАКОВ,
Буряадай Ниитын эрдэмэй институдай директор, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор.

Забайкалиин шэмээшэгүүдэй соёлой үдэрнүүд

ҮНЭН ЗҮБӨӨР ХАРУУЛХА

Республикын Соёлой министерствэдэ шэмээшэгүүдэй бүлгэмүүдэй түлөөлэгшэд газетэнүүдэй редакторнуудтай, Буряадай телевидени ба радиогой журналистнуудтай уулзалга үнгэргэбэ. Тэрэниие нээжэ, оролто үгэ хэлэһэн республикын соёлой министрэй орлогшо А. С. Пискунов эндэ суглараг шад һанамжа, дурадхалнуудаараа андалдажа, шэмээшэгүүдэй соёлые яажа һэргээхэб гэһэн асуудалаар туһатай хөөрэлдөөн болохо бэзэ гэжэ онсолбо. Ушар юуб гэхэдэ, эндэ шэмээшэгүүдэй соёлые, ёһо заншалнуудые, шажан мүргэлые шэнжэлдэг эрдэмтэд, Республикын Президентын ба Правительствын аппарадай харюусалгата хүдэлмэрилэгшэд, олониитын түлөөлэгшэд уригдаһан байгаа бшуу.

Түрүүлэн үгэ абаһан Россин Эрдэмэй академиин Сибириин таһагай Археологиин ба этнографиин институдай эрдэмтэй хүдэлмэрилэгшэ, түүхын эрдэмэй кандидат Ф. Ф. Болонев шэмээшэгүүдэй ажабайдалые, соёл болбосоролые шэнжэлһэн материалнууд бэлдэгдэнхэй, гэбэшье тэрэниие номууд, альбомууд болгожо хэблэхэ гээшэ тон хүшэр, шэмээшэгүүдэй ажаһуудаг нютагуудаар ябажа, материалнуудые суглуулдаг эрдэмтэдэй экспедици 1989 онһоо хойшо эмхидхэгдэнэгүй гэжэ тэмдэглэбэ. Эдэ бүгэдые анхаржа, республикын зүгһөө туһаламжа үзүүлэгдэхэ бэзэ гэжэ найдажа байһанаа эрдэмтэ элирхэйлбэ.

-. Республикын һонинуудта, телерадио-дамжуулгануудта шэмээшэгүүд тухай, илангаяа тэдэнэй шажан мүргэл тушаа материалнууд гаргагдахадаа алдуутай байдаг. Иимэ ушарнууд бидэниие ехээр голхорводог гээшэ. Манай байдалые, шажан мүргэлыемнай, соёл болбосоролыемнай, ёһо заншалнуудыемнай үнэн зүбөөр харуулхын тула журналистнуудые шэмээшэгүүдэй соёлой республиканска түбтэй холбоотой байхые уряалнаб, - гээд Загарайн аймагай Шэнэ-Бэрээнэй дунда һуртуулиин багша В. Л. Петров тэмдэглэбэ. - Шэмээшэгүүдэй бүлгэмүүдые нэгэдүүлхэ талаар зарим тэды хүдэлмэри ябуулагдана. Түрүүшын съезд үнгэргэгдэжэ, 278 хүн сутдараа бэлэй. Гэбэшье шэмээшэгүүдэй соёлой түбэй байрлаха газар үгы. Мүнгэ танганай дуталдаһан дээрэһээ эрдэм-шэнжэлэлгын хүдэлмэри ябуулагданагүй. Омск хотодо үнгэргэгдэһэн конференцидэшье ошожо шадаагүйбди. Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ шэмээшэгүүд гансал хатаржа, дуулажа байһаар харуулагдадаг. Тэдэнэй ажабайдал гүнзэгыгөөр шэнжэлэгдэдэггүй. Федеральна хэмжээнэй программада хабаадахын тула арбаад гар программа зохёогообди, те нэгэниинь шье анхарагдаагүй.

Залуу уран зохёолшод эблэлэй түрүүлэгшэ Л. С Хомяков шэмээшэгүүд тух хэлсэхэдээ, гансал үнгэрһэн дурдагдажа, . харин тэдэнэ мүнөө үедэ соёл болбосором ёһо заншалаа хүгжөөх ябаһыень харуулагданагүй гэ тэмдэглэбэ.

Шэмээшэгүүдэй хоорон нэгэдэхэ, хариин оронуу ажаһуудаг нэгэ шажан мү баримталагшадтаяа хари холбоо тогтоохо асуудалнуу Эрхүү хотоһоо ерэһэн санаарта Валерий (Секериин) анхар хандуулһан байна.

Хориин аймагай Хасуурта худөөгэй захиргаанай зайһан А Д. Иванов үгэ хэлэхэдээ, эрт урдын үнэн алдартын шажан нүмэ һэргээн бодоохо хүдэлмэриин ябуулагдаж байһан тушаа мэдээсэбэ. Хори аймагай захиргаана туһаламжаар энэ хэрэ эрхилэгдэнэ гээд тэмдэглэ Гадна шэмээшэгүүдэ ажабайдалые харуулһан муз һургуулида нээгдээ, тарян аж эрхилхэ талаар шэмээшэгүүд календарьтай һургуули үхибүүд танилсажа, һургуули байшангые шэмэглэлгэ шэмээшэгүүдэй ёһо заншалнуудые харуулһ материалнууд хэрэглэгдэнэ г тэрэ онсолбо.

Республикын Президентын Правительствын аппарад харюусалгата хүдэлмэрилэгш В. М. Алексеева, А. А. Елаев, Ц. Цыдыпов, Уран зохёолшо холбооной хүтэлбэрилэгшэ С. Дугаров, Ю. И. Будаев, у алдартын шажанай хуушан гуримуудые баримталагша Верхнеудинска булгэм хүтэлбэрилэгшэ В. М. Утен "Бурятия" һониной редактор Д. Дагбаев гэгш шэмээшэгүүдэй соёлой түб хүтэлбэрилэгшые түрг болзорой туршада олохо, ур зохёолшод И. Черневэй, Калашниковай, Е. Мальцевай, Носковой болон бусад зохёолнуудые, мүн эрдэмтэд хүдэлмэринүүдые хэблэхэ а боломжонууде бэдэр шэмээшэгүүдэй шажан мүргэл талаар эрилтэнүүдээ хан байха гэр Улаан-Удэ хото заажа үгэхэ, Мухар-Шэбэ аймагай Шаралдай һуури уран зохёолшо И. Калашников дурасхаалда үнгэргэгдэ хэмжээ ябуулгануу республиканска хэмжээ үнгэргэдэг болох шэмээшэгүүдэй мүнөө ажабайдалтай танилсахын т журналистнуудай бүлэгүү тосхон, һууринуудаар ябу асуудалнуудта анхарһан бай

С. РИНЧИНО

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: хүүгэд **ансамбль хатарна.**

М. ШАНТАКОВОЙ фо

Эрдэм һуралсалай шэнэ шатада

АГШАНАРАЙ АЖАЛ СЭГНЭХЭ ХЭРЭГТЭЙ

...ай хэды хүндэшье һаа, ...ой аймагай һургуулинууд 1996 онуудай һуралсалай ...ала барагаар эхилээ. Һурагшадые 600-гаад ...р, хүмүүжүүлэгшэд эрдэм ...ргана, хүмүүжүүлнэ. ...рай ажабайдал һүүлэй ...г аргагүй хүндэ хүшэр ...ой. Хоёр-гурбан һараар ...ньһэн үгтэнэгүй. Хоошон ...йһан багшанар ямар ...йнаар үхибүүдтэ бүхы ...ала үгэжэ шадахаб даа. ...рэн һуралсалай жэлдэ, ...аймагта республикын ...уралсалай министерство ...багшанарые эльгээһэн ...ад хүрэжэ ерэһэнинь ...12 хүн. Хэрэнэй ...т, Тоорын, ...йгуудай, Аршаан ...тын лицей, дунда ...ринууд һурагшадтаа ...жэ үгэжэ байдаг ...барин ажахынуудтай ...ой.

...ны һургуулинуудта 64 ...ибшалан, 57 гектар поли ...ой. Үнгэрһэн жэлдэ түсэбэй ...52,5 гектар дээрэ хартаабха ...аха аад, 29 гектарта ...на. 10,5 гектарай орондо ...тар капуста һуулгагдаа. ...ай тэрэһээ үрэнэ абаха ...ооодби.

...ймаг дотор 132 үрхэтэ айл ...Тэрээн соohоонь 38-...ажалтай болоо. Ажал ...ой, эсэгэнэрэй үхибүүдээ ...ар, эдеэ хоолоор, ...ар хүсэд һайнаар ...ньһуулида ябуулха ...ой хүшэр хүндэ ааб даа. ...рэнһээнь 1993 оной ...ин хахад жэл соо 10 ..., 1994 ондо - 37. 1995 ондо ...бүүд журамаа алдажа, ...ин тусхай гаһагта ...дабтаа. Олонхинь ядуу ...бүүд болоно.

Үнгэрһэн зунай амаралтын үедэ 7 үхибүүд Улаан-Удын Дээдэ-Онгостойдо, 85 - Аршаан курортдо, 100 - Шэмхын лагерьта, 30 - Хонгор-Уулын аршаанда, 33 - Вышкын халуун уһанда, 20 - Шумаагай хүсэтэ аршаанда бээ заһан амараа. Нэгэ путёвконь 715000 түхэриг сэнтэй. Тэдэ мүнгэнинь хангалгын таһарһаа, пенсиин жасаһаа үгтөө, мүн тэрэшэлэн жэл соо 35 миллион түхэригтэ хубсаһаар болон эдеэ хоолоор үхибүүд хангагдаа.

Һүүлэй жэлинүүдтэ колхоз, совхозуудай экономико доройтон үнажа, мүнгэгүй дээрэһээ арай шамай гэжэ Охор-Шэбэрэй, Толтойн, Хужарай, Аршаан курортын, Зүүн-Мүрэнэй, Түнхэнэй, Монгой, Хэрэнэй дунда интернат һургуулинуудта ажалай болон амаралтын лагерьнууд хүдэлһэн болоо.

Һургуули тухай гараһан Устав бодото дээрээ бэелүүлэгдэнэгүй. Үнгэрһэн һуралсалай жэлдэ 100 багшанар, хүмүүжүүлэгшэд, һургуулинуудые даагшанар аттестаци гараа. Тэдээн соо 1-дэхи категориин (шатын) сэгнэлтэдэ Хэрэнэй дунда һургуулиин физикын багша Л. Д. Будаева, Аршаанай лицейй Ю. Г. Балданова, Таһархайн Л. Ц. Малзурова болон бусад багшанар хүртэлсөө.

Жэлэй хугасаа соо педагогическа уншалга үнгэргэгдэжэ, "Развитие коммуникативной, нравственной, технологической культуры" гэһэн темэ зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа.

Шанар һайнтай элидхэлинүүдые уншаһан багшанарай тоодо В. А. Зурбаева (Охор-Шэбэр), С. Г. Танхаева (Мон), А. Ш. Ангаскиева (Толтой), Е. Н. Тарбаева (Жэмһэг), Е. Б. Зайганова (Харбяангууд), С. С. Гнекляева (Туран), Е. Д. Лазарева (Мон), Ю. Г. Бадлуева (Тооро) - дунда һургуулиин багшанар үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн байна.

Аршаанай лицей-һургуулида Улаан-Удын дээдэ һургуулинуудай багшанар ерэжэ, "Культура Бурятии", "Человек и общество", "Культура", "Ритмика", "Изо" гэхэ мэтын темэнүүдээр лекциинүүдые уншаа.

Таһархайн, Харбяангуудай, Хойто-Голой һургуулинуудай һуралсалай программада "Этнопедагогика", Зүүн-Мүрэнэй, Жэмһэгэй һургуулинуудта "Экология" гэһэн темэ оролсоно. "Информатика" гэһэн гүнзэгыгөөр шудалха үүргэтэй факультатив 6-дахи классуудта, онсолбол, Түнхэнэй, Хойто-Голой, Шэмхын, Галбайн, Таһархайн, Зүүн-Мүрэнэй, Хэрэнэй, Аршаанай дунда һургуулинуудта шудална.

Уран һайханай хэшээлнүүд Галбайн һургуулида, англи хэлэнэй хэшээлнүүд Хэрэнэй, Горхоной эхин классуудта үгтэнэ.

Аймагай һургуулинуудта "История буддизма", "История православия", "Культура общения", "Введение в экономику", "Фольклор", эхин классуудта "Основы этнопедагогики", "Экология", "Мировая культура", "Ритмика", "Природоведение", "Сельскохозяйственный труд" гэһэн темэнүүдые шудалнад.

Түрүү багшанарай, хүмүүжүүлэгшэдэй тоодо М. И. Санданова, Л. Г. Усачева, Л. Г. Ширяева, Г. П. Парыгина, Г. Г. Шахматова, Е. Б. Зайганова, М. М. Маланова, А. А. Зенкова, О. Г. Бильтагурова, С-Д. Г. Замбуласва, В. С. Хараева, Т. Н. Пантелеева, С. Ж. Степанова, Л. И. Басина гэгшэд оролсоно.

Гэсэрэй 1000 жэлэй ойдо зорюулагдаһан хэмжээнүүдээр үндэр дүн гаргаһан һургуулинууд гэбэл, Хэрэнэй интернат, Харбяангуудай, Охор-Шэбэрэй, Жэмһэгэй, Толтойн, Галбайн, Зүүн-Мүрэнэй, Тоорын, Далахайн, Таһархайн, Аршаанай дунда һургуулинууд болоно. Тэдэнэр яһала баян материалнуудые һургуулиингаа музейдэ шэлэжэ оруулаа.

Һурагшадай уран һайханай харалгада 1-дэхи һуурида Хэрэнэй интернат, 2-дохидо - Горхоной, 3-дахида - Галбайн дунда һургуулиин һурагшад гараа.

Багшанарай хоорондо үнгэргэгдэһэн харалгада 1-дэхи һуурида Хэрэнэй интернат, 2-дохидо - Харбяангуудай, 3-дахида - Хойто-Голой һургуулинуудай коллективүүд гаранхай.

Шэнэ һуралсалай жэлдэ һургуулияа һайнаар бэлдэһэн директорнуудэй тоодо В. А. Степанов (интернат), Б. Майоров (Горхон), В. Т. Манзаров (Аршаан), С. А. Усачев (Түнхэн), Т. З. Похонова (Жэмһэг) гэгшэд оролсоно.

Зундаа һуралсалай кабинедүүдые шанар һайнтайгаар бэлдэһэн багшанар гэбэл, Я. Б. Дамшаева (физикэ), С. З. Замураева (түүхэ), Л. И. Русских (географи), В. Г. Маланова (французхэлэн), О. С. Ангархаева (ИЗО), Н. Н. Шелехова (ород хэлэн ба литература) гэгшэд болоно. Мүн тиихэдэ эхин һургуулиин багшанар И. И. Попова (математика), Я. Г. Усачева (француз хэлэн), С. Б. Манзарова (физкультура) гэгшэдые тэмдэглэхээр.

Хоёр гурбан жэлэй урда тээ Жэмһэгэй, Толтойн, Галбайн һургуулинуудай шэнэ гурбан дабхар хирпинсэ байшангууд баригдаха гэжэ түсэбтэ оруулагдаһан аад, эхин һууринуудынь бэлдэгдээд үлэшэнхэй. Шалтагааниинь гэхэдэ, мүнгэн үгы. Гэбэшье манай аймагай багшанарые һулаар хүдэлнэ гэхын аргагүй гээшэ.

Энэ байгша жэлдэ В. Б. Тулуевта - Хэрэнэй интернат һургуулиин физкультурын багшада "Буряад Республикын физическэ культурын габьяата хүдэлмэрилэгшэ", "Харбяангуудай дунда һургуулиин һуралсалай таһагые даагша Е. Б. Зайгановада, Горхоной дунда һургуулиин түүхын багша Е. З. Замураевада, Түнхэнэй 32-дохи СПТУ-гай директорэй орлогшо В. Л. Барьбуевта "Буряад Республикын габьяата багша" гэһэн үндэр нэрэ зэргэнүүд олгогдоо.

Аймагай багшанарай профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ Л. Ж. Ардуева "Буряад Республикын эрдэм һуралсалай габьяата хүдэлмэрилэгшэ" гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртөө. Эрхим багшанараараа омогорхонобди. Гэбэшье багшын ажалые дэмжэхэ, багшанарые мүнгэ салингаар хангаха асуудалнуудые республикымнай Правительство шиндхэхэ зэргэтэй. Хэды болотор хүдөөгэй багшанар нимэ байдал тэсэхэб?! Багшын ажал зүбөөр сэгнэхэ, мүнгэ салингаар хангаха асуудал һаяын сагта шиндхэгдэхэ гэжэ найдая!

Б. БИРБАЕВ,
РСФСР—эй, СССР—эй арадай гэгээрэлэй отличник, Буряад Республикын габьяата багша.

...ХААМИНДА урда сагһаа эхилжэ, уран гартай, ...шадабаритай хүнүүд олон байһан юм. Мүнгэшэ ...дуул, бэлигтэй уран зохёолшод, артистнар ...бэшэ байгаа. Мүнөө сагай тэдэнэй нэгэн ...жап Цыденович Найданов болоно.

...ө Ц. Ц. Найданов Захааминай аймагай ...ловка тосхондо ажаһуудаг. Михайловкаһаа ...ран модоной зайда оршодог Бургалтай гэжэ ...та тэрэ 1929 ондо түрэһэн юм. Эндэ ...дсон Сэржэ-Бургалтайн дасан Буряадай ...дасангуудай нэгэн гэжэ суутай һэн. 30-аад ...р Цыбикжап Цыденович дунда һургуули ...о. Һургуулида һуража байхадаа, зунайнгаа ...тын үедэ түрэлхидтэйгөө хамта хирпиисэ ...ньоо эхилээд, газар хахалха, үбһэ сабшаха ...бшэ ажалда ябалсадаг байгаа. Дайнай һүүлэй ...дтэ мал ажалшаар, хэлхеэ холбооной ...рилэгшөөр хүдэлөө.

...жап Цыденович бага наһанһаа эхилжэ, ...номуудые уншадаг, шүлэг зохёохо, зураг ...ехэ дуратай, мүн уран һайханай харалгада ...ойгээр хабаадалсадаг байһан юм.

...ньһ Һургуулида һуража байхадаа, шүлэгүүдые ...эхилһэн юм. Шүлэг, рассказуудые бэшэхэ ...инь 60-аад онуудаар элиржэ захалһан байна. ...эр аймагай "Ажалай туг" газетын дэргэдэ ...Дүшэ" гэжэ литературна бүлгэм хүдэлжэ ...юм. Энэ нэгэдэлые бии болголгодо, ...ажалдань Цыбикжап Цыденович ехэ ...ойгээр хабаадалсаа һэн.

...яад онуудта тэрэ олон тоото шүлэг, ...удаа бүхэли цикл болгожо, "Байгал" ...а, "Буряад үнэн", "Ажалай туг" газетэнүүдтэ ...лжа захалаа. Эдэ зохёолнууд соо түрэл ...маттаһан, аха захаяа хүндэлжэ ябаха гэһэн ...рдда захяа, тиигээд үшөө шүүмжэлхы ...хэдэн статьянууд оролсоно. Тэдэнэй тоодо "Эжын буян", "Минии багша", "Ангуушан" гэжэ шүлэгүүд, "Хатуу үгэһөө хажуу тээгүүр" гэжэ сатирическэ статья болон бэшэ олон зохёолнууд уншагшадые һонирхуулһан байна. Тэрэнэй зохёоһон 50 гаран шүлэгүүд, дуунууд "Бургалтай" гэжэ нэрэтэй багахан ном соо хэблэгдэжэ, һаяхан гараа. Энээнһээ гадна Цыбикжап Цыденович зохёолнуудаа республиканска радиогоор уншажа, олониитые танилсуулһан байха юм.

Түрэһэн нютагтаа түрүү зэргэтэй

ДҮРБЭН ТЭГШЭ БЭЛИГТЭЙ

Арадай аман зохёол баян гэжэ баранда мэдээжэ. Ц. Ц. Найданов энээниие тон һайн мэдэдэг, хэрэглэдэг юм. "Абын һургаал - алтан, эжын һургаал - эрдэни", "Олон үгэ хэлэжэ, сэсэн болохогүй, олбо жэрхи агнажа, баян болохогүй", "Сэргэдэ буубал - нарилжа оро, сэсэнэй хөөрэбэл - шагнахаа оролдо" гэхэ мэтэ.

Ц. Ц. Найданов Захаамин нютагта ажаһуугшадай уг гарбал һайн мэдэдэг хүнүүдэй нэгэниинь болоно. Илангаяа өөрынгөө түрэл Бургалтай нютагай һойһо болон бэшэ үндэһэтэнэй уг гүнзэгыгөөр шудалһан, тэдэниие үе үеэрнь нэрлэжэ, угай бэшэг зохёоһон байна. Энэ бэшэгэйнгээ удхые залуушуулда ойлгуулха гэжэ ехэ оролдолго гаргадаг юм.

Цыбикжап Цыденовичэй удаадахи шуналынь уран зураг болоно. 50-яад зурагууд олониитын анхаралда табигдаһан байна. Зурагууд соогоо автор Захаамин, түрэһэн тоонто Бургалтай нютагайнгаа үзэмжэ һайхан байгаалиин хэһэгүүдые яб гэмээр харуулдаг. Жэшээнь, "Түрэл байгаали" гэжэ ехэхэн ВДНХ-гай выставкэдэ бронзо медаляар шагнагдаа. "Зэдын эрьедэ", "Дуушан" гэжэ зурагуудынь Бүхэсоюзна выставкэдэ табигдажа, I шатын дипломдо хүртэһэн юм.

Цыбикжап Цыденовичэй зохёохы ажалай һалбаринуудые тоолохо болоо һаа, олон даа. Хуша модоор, хуһанай үйһөөр хэһэн зүйлнүүдынь хүнэй нюдэ хужарлуулдаг. Түйсэ, элдэб амһартанууд, шэрээ, гэр доторой бэшэ зүйлнүүд уран нягтаар бүтээгдэһэн байдаг.

Эдэ бүгэдые хамтаруулан хаража үзэхэдэ, Ц. Ц. Найданов дүрбэн тэгшэ бэлигтэй, шадабари ехэтэй хүнүүдэймнай нэгэн болоно. Мүнөөшье зохёохы арга шадабаряа һуларуулаагүй зандаа. "Бургалтай" гэжэ номойнь хэблэн гаргагдаһанһаа хойшо уншагшадтай уулзалганууд үнгэргэгдэнэ. Энэнь ехэ һайшаалтай. Саашанхи зохёохы ажалдань бүри ехэ амжалтануудые хүсэе!

Б. ДОРЖИЕВ,
түүхын эрдэмэй кандидат.

Чингис хаан тухай тобшо тайлбари тали

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь сентябриин 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 19, 21, 22, 26, 27, октябриин 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 17, ноябриин 1,2, 3-най дутаарнуудта).

ЧИНГИСЭЙ БАЙЛДАХА АРГА - Чингис хаан байлдахынгаа урда болгоомжолон, шэлдэг морин сэрэгые дүрбэн тээшэнь ябуулан, үндэр газарһаа холые ажаглахыень эльгээдэг байгаа. Тэрэ сэрэг зууһаа хоёр зуу модоной зай хүрэтэр ябажа, дайсаниие тагнана. Заримдаа хари хүниие барин абажа, тэдэниие ашаглана. Хотонуудые эзэлэн абахынгаа урда, газар ороной байдалые һайса ажаглан, дайсанай бүхэлэлтэ болон хүнэһэ хоолой хаана байһые тагнан мэдэжэ, байлдаха аргаяа зохёодог байгаа.

Тэрэ сэрэгэйнгээ хороое үндэр газарта байрлуулдаг һэн. Тиихэдээ хаанай майханиие тэг дундань зүүн урда зүг хандуулан байрлуулаад, торгон сэрэгээр эзэлжэлүүлэн мануулдаг байгаа. Гол майханай зүүн, баруун, хойто гурбан зүгтэ олон сэрэг ангиин дарганарай хүреэнүүд байдаг һэн. Тэдэ хүреэнүүдээ хоорондо нилээд зайтай байдаг тула, хүреэ бүхэн һүниин сагта эмээлтэй мори бэлэн байлгажа, яаралтай үе гарахадань хэрэглэдэг байгаа. Монголшуудай сэрэгэй жагсаал хээрэ талада хэхэ байлдаанда зохимжотой байгаа. 100 моритой түмэн хүниие бүһэлэн хаажа шададаг һэн, 1000 морито сэрэг бутаран тарахадаа, зуунай газарые дүүргэжэ шададаг байгаа. Дайсантай байлдахадаа, түбхын түрүүн хушууша ангиин хүсэн хэрэглэгдэнэ. Хушууша ангиин сэрэг байлдаанай үедэ маша шухала үүргэ дүүргэнэ. Бүхы сэрэгэй арбанай гурбан хубинь тэдэнэй мэдэлдэ байдаг. Монгол сэрэг дайсанай сэрэгтэ бүһэлэгдэхэ аюулда тиимэ бэлээр ородоггүй. Дайсанай сэрэгтэй байлдахадаа, 3-3, 5-5-раа һаланги ябаха ушарынь дайсанай ушархада, бүһэлэгдэхэ аюулгүй байдаг байна. Ябаган сэрэгтэ бөөгнэрэн ябахань ашагтай мэтэ, морин сэрэгтэ бутархай ябахань үлүү ашагтай. Морин сэрэг заримдаа холоһоо, заримдаа маша ойроһоо добтолхо аргатай. Тиихэдээ түргэн добтолжошье, түргэн сухарижашье шадана. Хитад түшэмэлэй хэлэһээр, ерэхэдээ агааһаа буужа ерэһэнтэй адли, гэб гэнтэ зайлан ошоходоо, сахилгаанай сахихатай адли түргэн байгаа. Энэ аргые сасаһан одоной жагсаал гэдэг байгаа. Суглараад байтараа, бутархые ташуурай дохёогоор, бутараад бөөгнэрхые хэнгэрэгэй дуугаар дохёо үгэдэг байгаа.

Һүниндөө сугларха болоходоо, дэнгэй гэрэлээр мэдээ үгэдэг һэн. Монгол сэрэг шэмэрүүн хүйтэндэ байлдахадаа дуратай байгаа. Һүни дайсанай ерэбэл, галай гэрэ ээр дохёо үгэлсэжэ суглараад, жада һэрээгээ жэрылгэн, жагсаалаа хамгаалжа, дүхэриглэн зогсоод харбахадань, дайсан задаран сухаридаг байгаа. Тиигээд тэдэнэй хүнэһэнэй хомордон, түлишын дуталдахада, сэрэгээрээ дайран ородог һэн. Дайсанай жагсаалай байраһаа хүдэлһэн болобошье, тэдэниие шууд дайран ородоггүй, харин дайсанай үнэхөөрөө туйлдаа хүрэхэдэнь дайладаг бэлэй. Сэрэгэйнгээ тоогоор тэдэнһээ үсөөн һаа, зорюута шорой тооһо хүдэлгэжэ, холоһоо гэб гэнтэ добтолходонь, дайсан сошожо, сухаридаг байгаа. Дайсанай сэрэгэй хүсэнэй үнэхөөрөө ехэ байгаа һаань, тэдэнэр ашаагаа хаяад, зугадаһан хэбэр үзүүлдэг һэн. Дайсанай тэдэнэй хойноһоо намнажа ерэхэдэнь, монгол сэрэг гэнтэ гэдэргээ эрьен байлдадаг бэлэй. Хэрбээ тэдэнэр үнэхөөрөө диилдэхэ болобол, олон зүг тээшээ бутаран зугадахадань, тэдэниие хүсэдэггүй һэн гэжэ хара татаарнуудай бэшэһэн тэмдэглэлдэ байдаг.

Хэрбээ дайсанай хүдэлэнгүй, нэгэ байрадаа байбал, дайсанай жагсаалые дайран ороһон сэрэг шууд дайран гаража, тэдэнэй хойноһоо удаадахи сэрэг дайран ерэнэ. Тиигэжэ дайсаниие зүүн, баруун, хойто талаһаань бүһэлэн абадаг байна. Тэрэнһээ гадна, зарим сэрэгынь моринһоо буужа, ябагаар харбалдана. Дайсанай морин сэрэгэй ябагалһан сэрэгые дарахаяа ерэхэдэнь, тэдэнэй ара талые хамгаалһан морин сэрэг байлдаанда ороно.

Мүн сэрэгэй манлай ангиие ябуулжа, дайсанай хүсые тагнажа туршаха, үгы гэбэл, худалдаашан мэтын хүнүүдые ашаглажа, дайсанай сэрэгэй хүсэ шадалые тагнан мэдэхэ, үгы гэбэл, дайсанай түлөөлэгшэдые бэедээ татажа ашаглаха гэхэ мэтын арганнуудые хэрэглэнэ. Дайсанда өөрынгөө хүсые бага мэтээр харуулха, үгы гэбэл, һүниин сагта олоор түүдэг носоожо, айхабтар хүсэтэй мэтэ харуулха арганнуудые хэрэглэдэг байгаа.

Тэрэнһээ гадна, Чингисэй сэрэгтэ урууд, мангууд гэжэ асари зоригтой аймагууд байһан юм. Тэдэ аймагууд ехэнхидээ байлдаанай урда түрүүлэн орожо, дайсанай хүсые бута сохидог һэн. Чингисэй гайхамшаг зоригтой жанжинууд тухай дурдахада, Хуйлдар, Жорчудай, Хубилай гэхэ мэтын баатарнууд болоно. Тэдэниие Чингисэй дүрбэн нохой гэжэ "Нюуса тобшодо" бэшэһэн байдаг.

Чингисэй алдарта жанжинууд Сүбээдэй, Зэбэ гэгшэд дайсаниие бүһэлэн хаажа усадхаха талаар айхабтар ехэ мэргэжэл шадабаритай байгаа. Хэрбээ дайсанай хүсые бэлэхэнээр диилэжэ болохогүй байгаа һаань, тэдэнэр сухарижа, заримдаа хэдэн үдэрэй газар холодон ябажа, дайсанай һанаагаа амаржа, һэргылгээ мартахада,,, гэнтэ эрьежэ добтолон иладаг байгаа. Энэ аргые монголшууд Алтан уластай болон Дунда Азида байлдаха үедөө олон удаа хэрэглэһэн юм.

Монголой хүнгэн морито сэрэг дайсаниие саг үргэлжэ дайран добтолхонь гү, али нилээд зайтай байжа, һурша номоор харбахадань, бороо орожо байһан мэтэ байдаг байгаа. Сэрэгые ударидадаг дарганар алас холоһоо туг хэрэглэн, дохёо үгэдэг, харин һүни байбал, үнгэ бүриин галаар дохёо үгэжэ ударидадаг байгаа. Дайсанай эсэжэ, эсэргүүсэхэ шадал шэнээгүй болоходо, хүндэ морин сэрэг дайнай гол дундуур гү, али хажуу талаһаань добтолон ороно. Энэнь дайсанай бүримүһэн илагдаха асуудалые шиидхэдэг һэн. Гэбэшье монголшууд тулалдаанда илабашье, дайсанай сэрэгэй үлэгдэлнүүдые нэхэн намнажа, дууһатар хюдан һүнөөдэг байгаа. Туркестаниие байлдаха үедэ дайсанай сэрэгэй бүхэлэлтэ хэрэмүүдые эзэлэн абахадаа, байлдаанай янза бүриин техникэ хэрэглэһэн байна. Хэрбээ ямар нэгэ хото хэрэм түргөөр эзэлжэ шадахагүй байбал, тэрэниие тойруулан, модоор хашаа барина. Тиигэжэ хүнэһэ хоолгүй болоһон хото буужа үгэдэг байгаа. Мүн оньһон машина хэрэглэжэ, хотые жадаар, шулуугаар, галта һомоор таһалгаряагүй харбана. Гадна хэрэм, хотонуудай хананнуудые тойруулжа, эльһэ шоройгоор дүүргэжэ, дайлалдаха газараа бэлдэнэ. Тиихэдээ хари ороннһоо олзолон абаһан хүнүүдые хотые эзэмдэхэ хэрэгтэ эгээл түрүүн оруулдаг һэн.

Гэбэшье монгол сэрэгэй дайнда илаха гол хүсэниинь хадаа тэдэнэй хүнгэн шуран, тэсэбэри зоригтой ябадалынь болоно.

ЧИНГИСЭЙ БЭЛИГ - Ехэ хаанай өөрынгөө хүүгэдтэ, дүүнэр болон үрлэг сайдуудта хандан, һургажа хэлэһэн үгыень Чингисэй бэлиг гэжэ нэрлэдэг.

Энэ бэлиг һургаалда гансашье Чингисэй бэшэ, харин тэрэ үеын ухаатан мэргэдэй, сэрэгэй болон түрэ уласай ударидагшадай хэлэһэн үгэнүүд нилээд ехэ хубииень эзэлнэ.

Рашид-ад-дин өөрынгөө "Судрын чуулганда" энэ бэлиг һургаалһаа гушаадыень перси хэлэн дээрэ оршуулжа оруулһан байна.

Ниитэ хүнүүдтэ хандан, эзэн Чингисэй һургаһан һургаалнууд доро үгтэбэ:

Олоной эзэн болохо гэбэл,
Омог хүсыень тараажа,
Олониие аргаараа бари.
Арга бэлигыень һайса
мэдэбэл,
Алибаа хүсэтэниие
Эрхэдээ оруулха хилбар.
Арга бэлиггүй болобол,
Альган дээрэхиеэ
Тогтооходо бэрхэ.
Бэеын бүхөөр гансые илаха,
Сэдьхэлэй бүхөөр олониие
илаха.
Үгэтэй эжэлшэбэл, сэсэн
болохо,
Жадатай эжэлшэбэл,
баатар болохо.
Ниитэ хэды олон
болобошье,
Аргатан үсөөн байбал
туһагүй.
Алибаа үйлэһөө
Аялан ябаһан хүн дээрэ.
Түмэн хүнһөө
Түрэ ёһо мэдэхэ хүн дээрэ.
Эрэ хүн бэеэ эдээр
шэмэнхаар,
Эрдэмээр шэмэһэн дээрэ.
Үндэр уулын хүтэл зори,
Үргэн далайн гараса зори.
Холо гэжэ бү сүхэрэ -
ябабал хүрэхэш,
Хүндэ гэжэ бү сүхэрэ -
үргэбэл даахаш.
Һуршын хүсэн хэды
шударга болобошье,
Үдэ оногүй болбол, харбажа
болохогүй,
Хүбүүн хэды һайн
түрэбэшье,
Эсэгын һургаалгүй сэсэн
болохогүй.

Чингисэй бэлиг һургаалай нэгэ онсо талань хадаа хаан өөрөө бусадта тодорхой асуудал табижа, асууһан хүнһөө шалгалта абаһан мэтэ болоно. Чингис хааншье оорыгоо 35 эрдэмээр шалгуулжа байһан гэдэг.

Чингис хаан хүбүүд "хуримай ехэ хурим, жаргалан дээдэ жаргалан юун бэ?" гэ асуудал табихадань, Цагаан "дайсан хүниие даража, бул гэрыень буршажа, богото булгалжа, ботоготые буйлуу ерэбэл, жаргалай һайн энэ" Тиихэдэнь Зүчи "олон ад адуулан, олон даагаа урилдуу ордон гэрээ байгуу хуримлан, дайлан, наадан яба жаргалай һайн энэ" гэбэ. Өгөө "эсэгэ бидэнэй зонхилһон уласые жаргуулан, гар газарта, хүлынь хээрэ табюу улас иргэнээ урдаа хуряажа, ёһоёо түбшэн барижа, үб хүгшэдые жаргуулжа, үд байһан залуушуулые амаруул жаргалангай һайн энэ" г Тиихэдэнь Чингис хаан Тулуй хоёр ядуухан хүнэй хэлэнэ, харин Өгөөдэйн үгэ м зүб байна" гэжэ айладх Тиигээд саашань Чингис иигэжэ хэлэбэ:

Сэсэн һайн түшэмэл ула
эрдэни,
Сэсэн хатан гэрэй эрдэ
Үйлэ хэды баахан
болобош
Хэшээгээгүй һаа, бүтэхэ
Хүн хэды һайн түрэбэш
Һургаагүй һаа, сэсэн
болохогүй.
Хүндэлэгдэхэ хүнгэлэг
хо
Өөрын бэеһээ болоно.

Мүн баһа иигэжэ хэлэ байна:

Түрын эзэн хаан мэргэн
сэсэн болоб
Түрэ ёһоёо түшэн байба
Түрүүлһэн эсэгэ, эхэ мэ
болобол,
Түрэһэн аха дүү түтэс
болобол,
Түрэ ёһо мэдэхэ түшэмэ
болобол,
Түүрэхэгүй дайсаниие
дараха сэрэгтэй боло
Түмэн бидэ гэргэ хүбүүд
үри мэндэ ба
Дэлхэйн эрхэтэ мүнхэ тэ
туһалха бол
Тэнсэлгүй ехэ жаргалан
бшуу

Чингисэй бэлиг һурга хэлэгдэһэн сэсэн үгэтэй түгэлдэр шүлэглэмэл һургаа манай хойшонхи үеын о һанаанай, зүрхэ сэдьх дуудалга болохо ушартай.

Монголһоо

Д.БАЛЬЖИНИМАЕВ

оршуулба.

(Үргэлжэлэлынь хо гар

ОЮУТАДАЙ ОМОГ ДОРЮУН ҮДЭШЭ

БУРЯАД хэлэ бэшэгэй университедэй ажабайдалда ортан һайндэр үнгэрөө. Октябриин 20-ной үдэшэ университедэй актова зал дүүрэжэ байба. Эндэ I-дэхи курсын бодото оюутад райондо зорюулагдаһан самодеятельнай шилхэеэ зүгын гэр шэнги ...

...ообшье шэмээгүй боложо, ...ын дээрэ факультедэй ...ай һуралсалай талаар ...ого Д. Д. Санжина гаража, ... нээбэ. I-дэхи ...нхидые халуунаар ...ралаад, һуралсалдань ...ата хүсэжэ, курсын ...ануудта бүхы оюутадай ...удые барюулба. 5 жэл соо ...ка, наринаар хандажа ...ень һанууулба. Удаань ...лын үгэ хэлэхээ хэлэ ...гэй эрдэмэй доктор, ...дай дунда хүндэтэй багша Д. Доржиев уригда-...гүүшын ород эрдэмтэн Ломоносовой нэрэмжэтэ ...овско Үниверситедтэл, ...Д. Банзаровай нэрэмжэтэ ...дай гүрэнэй ...ерситедэй түрүүшын ...болоно гээшэт. Тиимэһээ ...ирхэнһөө амаршалнаб, ...нэй хүшэр сагта заатагүй, ...ше һаа, университедээ ...эгараха ёһотойт", - гээд ...бэ. Буряад факультет ...ндо дүүргэһэн, мүнөө ...офиин эрдэмэй кандидат ...Очиров амар мэндээ ...лин байна.

...шэгын саанаһаа хүбүүн ...н хоёр гаража, һайндэрэй ...-дэхи курсын оюутадые ...дээрэ уриба. Зал соо зон ...эгүй. Үшөө дахин ...ка, "Бү айгты" гэжэ ...нь, эндэ эндэһээ тайзан ...субажа эхилһэн аад, ...ше болонгүй, тайзан дээрэ ...хэн олон залуушуул ...шаба. Үдэшэ хүтэлэгшэ ...: "Таанад, нүхэдүүд, ...тангариг үгэхэ ёһотойт. Тиихэдээ зүүн хүлөөрөө үбдэглөөд, баруун гараа зүрхэндөө баряад, минии хойноһоо дабтагты!" - гэбэ. Энэ үедэ хониной һүрэг шэнги обооролдожо байһан I-дэхи курсынхидые хэдэн хүбүүд, басагад саахар шэнги юумээр "сасажа" ябаба. Энеэлдэһэн оюутад үбдэглэбэд. Шанга тангаригайнь удха тобшоор дамжуулха болобол, иимэрхүү: "Үдэ болотор унтангүй, номой санда ходо ябахабди, багшынгаа урдуур 10 дахин доро дохин ябахабди, харин III курсын оюутадта 15 дахин дохихобди, аха курсынгаа оюутадые альган дээрээ үргөөд ябахабди, 5 жэл һамга абахагүйбди, хадамда гарахагүйбди" гэһэн байна. Тангаригаа үгэһэн I-дэхи курсынхид түргөөр зал руу буухаяа яарабад.

Энээнэй һүүлээр эгээл һайн, эгээл бэрхэ I курсын бүлэгүүдэй хит-парад эхилбэ. "Дэмжэлгын бүлэг" гэһэн III курсынхид гаража, уригдажа байһан 911 бүлэгэй оюутадта дуугаа бэлэглэжэ, зориг хүсэл нэмээһэн байна. Энэ бүлэгһөө 2 басагад һайхан үреэлнүүдые хэлэбэ, удаань Бадмаев Жабхалан монгол дуу бэлэглэбэ. Иигэжэ буряад факультедэй энэ жэлдэ абтаһан 10 бүлэгэй хит-парад эхилээ һэн. 912-дохи бүлэгэй "Сагай хүрдэ" гэһэн Оюун Батажаргалова "телепрограмма" соогоо университет хамта дүүргэһэн мүнөө суута уран зохёолшо, Нобелевско шангай лауреат Д-Х. Батоболотоватай уулзалга дамжуулба. Эндэнь хэн үгыб - БГУ-гай ректор болоһон Б. Балданов, эстрадна дуушад болоһон 2 басагад дуу барина, бизнесмен басаган хамта һураһан Батоболотовагай номые хэблүүлхэб гэнэ. Хит-парадта хабаадагшад шогтой дуушье, миисгэйхэнүүд тухай баснишье харуулһан, Д-Р. Батожабайн "Урбаанай уршагта ябадалнууд" гэһэн зүжэгһөө һонирхолтой хэһэг харуулһан, хэдэн оюутад өөрынгөө шүлэгүүдые уншажа баярлуулһан байна. Эндэ 914-дэхи бүлэгэй оюутан С. Жигжитовагай "Түрүүшын дуран" гэһэн шүлэг зохидшоогдобо. 917-дохи бүлэгэй оюутад амаршалгаяа эвенк хэлэн дээрэ эхилбэ. Эгээл һүүлшын 910-дахи бүлэг "Радио" гэһэн багахан зүжэг харуулаа. Басаган ехэ шадамараар корей, хитад, япон, англи, немец, француз, испан хэлэнүүдые һажаажа, бүхы зоной һайшаалда хүртэбэ. Тиигээдшье тус бүлэгэйхид эгээл һайн, бэрхэ гэжэ залай һанамжаар нэрлүүлэгдэбэ.

Үдэшые эмхидхэһэн III курсын оюутад өөһэдөө һаял оюутад болоод ябахадаа, дууладаг байһан 1993 оной хит-дуутаар энэ үдэшээ түгэсхэбэ.

Актова залай фойе соо оюутадта зорюулагдаһан дискотекэ үнгэргэгдэһэн байна. Эсэстэнь хэлэхэ юумэн гэхэдэ, энэ үдэшэ бэлдэһэн III-дахи курсынхидта бүхы факультедэйнгээ зүгһөө баяр хүргэхэ байнаб. Нүгөө бодолни гэхэдэ, өөрынгөө 5-дахи курстай I курсын бүлэгүүдэй тоо жэшэхэ болоо һаа, 5-дахи курсда - 6 бүлэг, I-дэхи курсда - 10 бүлэг абтаһан байна. Буряад факультедэй жэл бүри хүгжэжэ байһые энэ тоо элирүүлнэ. Үшөө, минии һанахада, жэлһээ жэлдэ түрэл факультедтэмнай бэрхэ, зоригтой, соргой, хүхюутэй хүбүүд, басагад олоор ороно. Буряад факультедтэ дэмы оробогүйбди гэжэ энэ үдэшэ лаблан ойлгообди.

Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВА,
БГУ-гай буряад хэлэ бэшэгэй факультедэй V курсын оюутан.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: үдэшын үедэ.

Б. ГЫНДЫНЦЫРЕНОВЭЙ
. фото.

ЭЛДЭБ һОНИНУУДһАА

АЙХАБТАР ...ГАНШЬЕ һАА...

...р Сайлекус муу бэшээр ...ка. Энэ американец 36 ...ай дээрэхи эгээл ...үн болонхой. Тэрэ 15 ...йдаа 182 сантиметр ...эй, 160 килограмм ...гэй байгаа. Һүргуулияа ...дээ, хоёр метр шахуу ... 210 килограмм ...гэй байгаа. Иигээд ...ааа дүүргэхэ гэжэ Бустер ...

- "Минии баабай нефтепромышленник байһан юм. Тиимэһээ наһа барахадаа, намдаа наһанаймни дүүрэтэр хүрөөд үлэхэ мүнгэ үлөөгөө. Тиимэһээ виллэ худалдажа абаад, һанаа амарханаар ажаһуунаб", - гэжэ Сайлекус онсолно.

Энэ гэрынь үнэхөөрөө онсо юм. Шалань бетоноор хэгдэһэн, томо гэгшын шэрэм ванна табигдаһан байна. Мүн үүдэнүүдынь тон үргэнүүд юм.

- Туража үхэшэхэгүйн тулада үдэр бүхэндэ 10 килограмм үхэрэй мяха, үшөө таба-зургаан дальбараа эдихэ баатай болодогби. Гадна нэгэ горшоог тоһон соо болгоһон хартаабха гү, али фасоль, спагетти соустойгоор эдидэг заншалтайб. Зүгөөр энээнһээ боложо таргална бэшэб. Амтатай юумэндэ айхабтар дуратай ха юмбиб. Үзэмтэй шоколадта, шарлотканууудта, фруктаар хэгдэһэн мороженодо дуратайб, - гэжэ Сайлекус хэлэнэ.

МАНАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

УРДАНАЙ ЗАНШАЛ УДХАТАЙ...

Усть-Ордын Буряадай автономито округһоо гадуур Эрхүүгэй можын харьяата газар дээрэ буряад үндэһэ яһатан олоороо ажаһуудаг. Жэшээнь, Эрхүү хотодо 9 мянга холо гаран, Ангарскда - 5 мянга шахуу, Братск болон Усолье-Сибирское хотонуудта тус тустаа 1 мянга шахуу буряад угсаатан ажаһуудаг юм. Качугай райондо - 2 мянга шахуу, Үдын-Адагай - 600, Черемховын - 450, Доодо-Үдын райондо - 350 шахуу буряад яһатан тоологдодог. Ойхоной аймаг**та 4300 шахуу буряад** угсаатан ажаһуудаг һаа, эндэхи Яланса һууринай 4000 ажаһуугшадай хахадынь шахуу буряадууд юм. Яланса һууринда буряад үндэһэн хэлэ, ёһо заншалаа һэргээн хүгжөөхэ талаар ямар ажал ябуулагданаб гэһэн асуудалаар тэндэхи түүхын - хизаар ороноо шэнжэлгын музейн директор **В. В. ХАГДАЕВТАЙ** хөөрэлдэбэбди.

- Валентин Владимирович, музей тухайгаа хөөрэжэ үгыт.

- Музейнай жэлэй саана, 1994 ондо, байгуулагдаа һэн. Энэ богонихон хугасаада тиимэ ехэ горитой ажал хэжэрхихээр бэшэ ааб даа. Хизаар ороноо шэнжэлхэ зорилготойгоор урда сагай үльгэр, түүхэ, домогуудые наһатай шуулһаа бэшэжэ абанабди. Гадна урдандаа эндэ ажаһууһан буряад отог омогууд, тэдэнэй байра байдалаар онсо һонирхонобди. Хэдэн жэлэй туршада энэ асуудалые шэнжэлһэн ажалайнгаа үрэ дүнгүүдые согсолоод, Буряадай Ниитын эрдэмэй институдай эрдэмтэдэй анхаралда дурадхаа һэм. Философиин эрдэмэй доктор Ирина Сафроновна Урбанаевагай хүтэлбэри доро БИОН-ой аспирантурада һураха зорилготой мүнөө үедэ шалгалта барижа байнаб.

Урданай түүхэ домогуудые суглуулха, шэнжэлхэһээ гадна Байгал шадар, онсолбол, Ойхон арал дээрэ ажаһуудаг байһан буряад угсаатанай агнууриин, загаһа олзоборилгын, мал ажалай зэр зэмсэгүүдые, һуудал байдалайнь элдэб хэрэгсэлнүүдые бэдэрдэгбди.

- Энэ зун үнгэрһэн "Гэсэрэй" 1000 жэлэй ойн һайндэрэй үедэ эшэгы гэрнүүдэй конкурс болоходо, ойхонойхидой түхеэрһэн гэр бултанай анхарал татаһан, жюрин үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн гэжэ мэдэнэбди. Эндэ танай хүтэлбэрилдэг музейн экспонадууд хэрэглэгдээ гээшэ аабза?

- Зүб даа. Үнгэрһэн жэлэй хугасаа соо олоһон, нөөсэлһэн урданай зэр зэмсэгүүд, аяга табаг, мориной тоног гэхэ мэтые тэрэ конкурсдо табяа һэмди. Тиихэдээ нэгэшье үлүү ехээр гоёохо, шэмэглэхэ гэжэ оролдоогүйбди. Тэрэ холо үеын буряадуудта ямар хибэс, самовар байба гээшэб?! Иимэ юумэ зарим аймагуудай һэеы гэртэ харахада, жэгтэй һэн. Урданай гар урлалда хабаатай, мүн ангай арһа элдэхэдэ хэрэглэгдэхэ зэр зэмсэг, хэдэргэ, эрьюулгэ, аарса, айраг халааха, тараг бэрихэ, тарасун нэрэхэ аяга амһарта манай һэеы гэртэ табигдахаһаа гадна, тэдэниие яагаад хэрэглэдэг байһые тодорхойгоор харуулаабди. Тиимэһээл жюрин һайшаалда хүртэжэ, түрүү һуури эзэлээд, үнэтэ шан абаа һэмди.

Урданай ёохорой дуу, хатар нааданай конкурсдо манайхид баһал шалгараа. Иимэ амжалта туйлаһандаа нютагаймнай урданай дуунда дуратайшуул, соёлой эдэбхитэд, залуушуулшье ехэ баярлаа.

- Ойхоной һуурин, тосхонуудта, танай музейн ажалһаа гадуур, буряад хэлэеэ, ёһо заншалаа һэргээхэ талаар юун хэгдэнэб?

- Һүүлэй үедэ һургуулинуудта буряад хэлэ үзэдэг болоо. Манай Ялансын дунда һургуулида эхин классуудһаа 8 класс хүрэтэр буряад хэлэнэй хэшээлнүүд үнгэргэгдэнэ. Алагуй һууринай һургуулида Галина Николаевна Апханова буряад хэлэ заадаг. Һургуулинуудта хүүгэдэй фольклорно бүлгэмүүд хүдэлжэ эхилээ.

Урданай ёһо заншал һэргээхэ тухай хэлэбэт. Ойхоной аймагта урда сагта Ердын наадан бологшо бэлэй. Ердэ хадын хормойдо, Анга голой адагта хэдэн мянган, буряадууд суглараад, отогууд хоорондын уулзалганууд, мүрысөөнүүд болодог байгаа бшуу. Эхирэдүүд, булгадууд, хориинхид, сэгэнүүдүүд, һэнгэлдэр, абзай, шоно угайхид, буянгууд, хонгоодорнууд Ойхон баабайдаа, Байгалай эзэндэ зальбаран мүргөөд, наадаад, худа ураг оролсоодшье тарадаг байһан гэжэ урданай түүхэ домог соо хэлэгдэнэ. Түрэл хэлэеэ мартажа, уг үндэһэнһөө таһаржа байһан мүнөөнэй үетэндэ энэ наадан ехэл хэрэгтэй гэжэ һанагдана.

- Ехэл һонин юумэ хөөрэбэт. Һүүлэй үедэ Байгалда, далай шадар ажаһуугшадта Россин, мүн Америкын Холбоото Штадуудай эрдэмтэдэй, бизнесменүүдэй зүгһөө анхарал хандуулагдадаг болонхой. Джорж Дэвисэй түсэб тухай хэдэн жэл соо хэлсэгдэжэл байдаг. Энээн тушаа юун гэжэ һанадагбта?

- Байгал далайн эрьедэ ажаһуудаг үндэһэ яһатанда Дэвисэй түсэбөөр онсо анхарал хандуулагдаха зэргэтэй юм. Америкын эрдэмтэ-эколог, бизнесмен Джорж Дэвис Ойхоной байгаалиие аршалан хамгаалха, бодомжотойгоор ашаглаха тушаа түсэб зохёоходоо, эндэ ажаһуугшадай социальна эрхэ байдалые һайжаруулгада зорюулагдаһан хэмжээнүүдые хараала һэн. Жэшээнь, Ойхоной арал дээрэ һалхинай хүсэ хэрэглэн, электрын элшээр зониие хангаха гэхэ мэтэ.

Энэ жэл США-гай Россидахи элшэн сайд Томас Пиккеринг, Джорж Дэвис, Дэниэл Пламли, академик Галазий гэгшэд манай Ойхон айлшалаа һэн. Хужар дээрэ буряад ёһоор сагаан эдеэнэй дээжээр угтаабди. Удаань холын айлшадта хонин төөлэй табигдаа. Нютагай хүндэтэй үбгэдэй зүгһөө Асалхай Далиевич Эхиритов һайхан үреэл хэлээ. Американ айлшадта элдэб һайхан бэлэг барюулагдаа, харин академик Галазида урданай мүнгэн гоёлтотой буряад хутага бэлэглээ һэмди.

Мүнөө Россин экономическа байдалай доройтоһон ушарта, Байгалые, Буряадай бусадшье нютаг хизаарнуудай үзэсхэлэн байгаалиие аршалан хамгаалгада американ тала мүнгэ һомолно. Хари гүрэнэй туһаламжада дашуурангүй, үндэһэн соёл, түүхээ, түрэл тоонтоёо өөһэдөөл үргэхэ, хүгжөөхэ уялгатайбди. Тиигээгүй һаа, һүүлшынгээ баялигые алдахабди.

- Зай, һайнта даа. Ажалдатнай амжалта хүсөөд, һанаһан хүсэлэйтнай бэелүүлэгдэхэ байһанда найданаб.

Т. САМБЯЛОВА
хөөрэлдэбэ.

Буряад ороной солото спортсменүүд

АЛДАР СУУГАА АРЬБАДХАhААР

Үргэн Буряад ороноймнай гурбан хүбүүн шэхэ хатуу барилдаашадай дунда дэлхэйн түрүү hуури эзэлхын түлөө үнгэргэгдэhэн мүрысөөндэ хабаадаа hэн. Энэмнай дүрбэн жэлэй саана бэлэй. Тиихэдэ Андрей Захряпин Егор Аюшеев хоёрнай дэлхэйн чемпионой нэрэ хүндэдэ хүртэhэн гээшэ.

Абаhаар Егор тухай хөөрэхэ хүсэлэнтэйбди. Юуб гэхэдэ, Захряпинай hүүлэй жэлнүүдтэ туйлаhан амжалтануд хэдэн удаа олон уншагшадта мэдээсэгдэhэн, бэшэгдэhэншье ха юм. Егор шэхэ хатуу үхибүүдэй интернат hургуулида hуража ябахадаа, физкультурын багша П. Б. Ванчиковай хүмүүжэл доро барилдажа эхилhэн юм. Егор зунайнгаа амаралтада тоонто нютаг— Ноёхондоо ерэхэдээ, үетэн нүхэдтээ барилдаха, урилдаха, футбол наадаха ехэ дуратай байдаг бэлэй. Үетэн нүхэдөөрөө иигэжэ сэнгэжэ, наадажа ябахадаа хүдэржэhэн, наранда шаруулжа, хүрин хара бэетэй болоhон хүбүүн Улаан-Үдэеэ ерэжэ, hуралсалаа үргэлжэлүүлдэг байhан юм.

Шэхэ хатуу хүбүүдэй дундаhаа барилдаагаар Россин чемпион болоhон Егор Киров хотодо hуралсалаа үргэлжэлүүлхэ эрхэдэ хүртэhэн юм. Тус хотодо барилдаа хүгжөөхэ хэрэгтэ анхаралаа ехээр хандуулдаг байhан гээшэ. Эндэхи бүхэнүүд классическа барилдаанда ехэ дуратай. Эдэнэрэй дундаhаа ороной болон Олимпиин наадануудай чемпион болоhон бүхэнүүд олон. Харин Егор эндэ hуража ябахадаа, греко-римэй барилдаанай дүй дүршэл шудалжа гараа юм. Эндээ гурбан жэлэй туршада hуралсажа гарахадаа, уран гартай, мэргэжэлтэ болоихой. Улаан-Үдэ хотоёо бусажа

ерэмсээрээ, авиационно заводто хүдэлжэ эхилhэн байна. Тиигэжэ ябаха үедөө үдэр бүри шахуу "Динамо" бүлгэмэй клуб соо ерэжэ, барилдаанайнгаа дүй дүршэл мүлидэг hааб даа. Тиигэжэ ябахадаа, дүрэ буляалдалгын барилдаагаар бэеэ hоридог Александр Бардаханов, Доржи Халтанов, Владимир Шестаков, Гомбо Шагдуржапов, шэхэ хатуу Андрей Захряпин, Рахман Суяркулов, Артур Цыренжапов, Баир Цыдыпылов болон бусадтай дүтэ танилнууд болоhон байгаа.

—1989 ондо Андрей Захряпинай Шэнэ Зеландида дэлхэйн чемпион болоходо, ехэ атаархаа бэлэйб. Тиихэдээл дүрэ буляалдалгын, греко-римэй, самбо барилдаагаар мүрысөөнүүдтэ ябахадаа hайнаар бэеэ бэлдэхые оролдодог hэм,— гээд Егор Аюшеев хөөрэдэг.

1989 ондо Запорожье хотодо СССР-эй түрүү hуури эзэлхын түлөө үнгэргэгдэhэн мүрысөөнэй дүнгүүдээр Егор Аюшеев мүнгэн медальда хүртөө hэн. Мүн Сырен-Доржи Андренов, Андрей Захряпин, Абида Ринчинов гэгшэд мүнгэн медальтай тоонто нютагаа бусажа ерэhэн байгаа. Эндэhээ уламжалан, Егор Аюшеевэй амжалта далижажа захалаа гэжэ хэлэхэ дуран хүрэнэ. Тиин 1990-1991 онуудта СССР-эй чемпионой нэрэ зэргэдэ хоёр удаа хүртөө. Мүн 1991 оной hүүл багта дэлхэйн түрүү hуури эзэлхын түлөө Стамбулда үнгэргэгдэhэн мүрысөөнhөө алтан медальда хүртэнхэй ерээ hэн шуу. Тэрэ гэхэhээ уламжалан, Ноёхон нютагай эдиршүүлэй дунда дэлхэйн чемпион Егор Аюшеевэй шанда хүртэхын түлөө мүрысөөн жэл бүри үнгэргэгдэдэг болоhон байгаа. Сэлэнгын аймагай XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой правлениин түрүүлэгшэ Петр Бадмаев, нютагай захиргаанай гулваа Санжидма Санжиева болон бусадай спортын hайндэрэй мүрысөөе үнгэргэхэ хэрэгтэ үүсхэл ехээр гаргадагынь олондо hайшаагдана.

1993 ондо Болгариин Софи хотодо шэхэ хатуу барилдаашадай дунда бүхэдэлхэйн зунай мүрысөөн үнгэргэгдэбэ. Ехэ мүрысөөндэ 57 ороной суглуулагдамал команда ерэhэн байгаа. Нютагаймнай хүбүүд Егор Аюшеев, Абида Ринчинов, Евгений Вялов, Андрей Захряпин гэгшэд Россин Федерациин суглуулагдамал командада оруулагдаhан байна. Мүрысөөндэ мордохынгоо урда тээхэнэ Егор hорилго хэжэ байhаар үбдэгөө гэмтээhэн юм. Тиин түгэсхэлэй барилдаанда Болгариин бүхэ Ивановтой тэмцэжэ, мүнгэн медальда хүртөө hэн.

Россин Федерациин спортын болон Олимпиин нааданнуудай национальна комитедүүдэй үүсхэлээр шэхэ хатуу барилдаашадай дунда Европын түрүү hуури эзэлхын түлөө мүрысөөн Саранск хотодо үнгэргэгдэhэн юм. 1994 оной зун үнгэргэгдэhэн энэ мүрысөөндэ Егор Аюшеев баhал илалта туйлажа гараhан байгаа. Жэлhээ жэлдэ амжалта туйлажа ябадаг Аюшеевтэ гэр байрын асуудал шиидхэжэ үгэхэ гуйлтатайгаар Буряад Республикын Президент Леонид Потаповай нэрэ дээрэ Шэхэ хатуутанай бүхэроссин бүлгэмэй Түбэй советэй правлени хандаа бэлэй. Юуб гэхэдэ, Аюшеев мүнөө гэр бүлэ болонхой, абаhаар Улаан-Удын трамвайн управлениин хамтын байрада жаахан таhалга соо байрладаг hэн. Харин тэрэнэй Смоленск хотодо болоhон мүрысөөнhөө чемпионой нэрэ солотой бусажа ерэхэдэнь, байрань суургатай байба. Шалтагааниинь гэхэдэ, Аюшеевтэнэй гэр бүлынхид байрынгаа түлөө түлэхэ мүнгэгүй болоhон байгаа ха.

Харин Егорой хани нүхэр Соня "Теплоприбор" заводой хамтын байра соо таhалга олоhон байгаа. Дэлхэйн, Европын чемпион, уласхоорондын классай спортын мастер Егор Аюшеев гэр байратай болохын хойноhоо Улаан-Үдэ хотын захиргаанда хандаhаар үнихэн болонхой. Энэнь хэзээ шиидхэгдэжэ, нютагаймнай хүбүүн hанаа, амараар ехэ мүрысөөнүүдтэ бэеэ hорихо, мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ болоноб даа!

Эдэ үдэрнүүдтэ дэлхэйн түрүү hуури эзэлхын түлөө Данида үнгэргэгдэхэ мүрысөөн газаа орожо ерэнхэй. Тиихэдэнь манай хүбүүн байра олохын түлөө эдэ тэрэ булан тохойгоор үдэр бүри ябаха баатай болоно. Энэ асуудал түргэн шиидхэжэ үгыт гэжэ республикынгаа хүтэлбэрилэгшэдтэ ханданабди.

В. СЫДЕЕВ,
Н.ИВАХИНОВ,
Россин Федерацийн габьяата тренернүүд.

С. БАЛДУЕВАЙ буулгабари.

ДЭЛХЭЙН hОНИНОЙ ДЭЭЖЭhЭЭ

35 ДАХИН

Англиин Торнтон хотодо ажаhуудаг арбатай Лаура Делейни ороидоо 9,5 килограмм шэгнүүртэй юм. Тэрэ айхабтар шадал багатай. Яhанай аймшагтай үбшэндэ нэрбэгдээд, тэрэ ургахаа болишоо. Яhануудынь тоо hула. Тиимэhээ Лаурын яhануул 35 дахин хухараа. Багаханааршье хүйтэ абаа hаа. Лаура гансата наhа бараа болохо. Лаурын эхэ Бренда "Сан" hониной журналистнуудта басагаа тухайгаа иигэжэ хөөрэhэн байха юм.

ХАРААЛТАЙ БАЙГАА ГҮ

Туристнуудай холынгоо аяншалганууд hаа асарhан зарим юумэнүүд гэр бүлэдэнь удаань болоhон муу хэрэгүүдэ шалтагаан болодог гээд лиргэ. Тиихэдээ зарим арадуудай эльбэшэд утсаатанайнгаа хэлэ юумэ сагаан арhатанай худалдахадань, тэдэниигээ хараалтай болгоно гэжэ тоологдодог болонхой.

-Помпейhээ энэ хирпиисэ асарhанhаамни хойшо муу юумэн боложол байна. Тиимэhээ энэниигээ hөөргэ бусаахамни, - гээд Тоомас Вальвивяки мэдүүлнэ. Аяа Финляндида ажаhуудаг тэрэ Итали руу бэшэг бэшээд хирпиисээ эльгээбэ.

Манай эрэдэмтэд 79-дэхи оной вулканай лавада даруулhан Помпей хото Бурханай дурасхалда гутахада хосорhон байгаа гэгдэдэг бшуу.

ДАЙШАЛХЫ РОБОДУУД ГҮ?

Индеецүүдэй мэдэлдэ утсаатанай гүрэнэй нийслэл хото байhан Чичен-Ицца. "Сэрэгшэдэй hүмэ" сэбэрэхэ байхадаа, эрдэмтэд олон удаа харажал байдаг байгаа зурагуудаа ондоо нюдэн харааhэн. Тиихэдээ одоо гайхаhан байха юм.

- Иимэ hонирхолтой нэмэлт хэхэбди гээд hанаха үндэсэй үгы байhан юм. Зүгөөр миниий нүхэдэй нэгэн зурагуудыг блокнот соогоо буулгаад зуража байтараа, "Харыг Одото дайнуудыг тухай кинофильм соохи дайшалхы рободуудта үтэн адли зурагуудыг байнал", - гэбэ гээшэ.

Иигэжэ хэлэхэдэнь, бидэнэй шогложо байбабди. Зүгөөр зурагуудые ондоогоо харахадаа, одоол гайхабаб даа. Байлдаа харуулhан зурагуудыг ха гээд багсаамжалхаа. Тиихэдээ гансал жаданууд болоод шиидамүүдэй хэрэглэнэгүй, сэрэгшэдэй гартаа барилhан зэбсэгhэдэ дүлэн гарана. Магад буу, гранат. Хажуугаарнь газар дэлхэйн тодхоотой үхэр буушаанууд юумэнhээ баhал гарана. Тэрэ галынь утаа элэгдэр зурааталнь.

Энэл зураг дээрэнь окуулнууд мэтэ томо нюдэнүүдтэй, хулэйнь ороидо танкууд гусеницадал тон адилхан дүрсэнүүд зураатай харагдана. Магад дайшалхы рободуудыг Гайхалтай нээлтэнүүд нимгэн хэгдэдэг байна.

ПОРФИРИЙ ИВАНОВОЙ ЗААБАРИhАА

Энэ хүн тухай дуулаагүй хүн манай орондо хомор байха. Нэгэ үедэ, зонхилон зарсалгын үедэ, Брежневэй үедэшье гээ hаа болохо, энэ хүниие тэншүүрhэн хүн гээд хааhаншье байха. Олон жэлдэ үбэштэйшүүлэй гэртэ баряанда тэрэ байгаа.

Хүн гээшэ эхэ байгаалиhаа эхитэй, тиимэhээ тэрэнэйнгээ эрхэ байдалда тааруугаар бэеэ абажа ябаха, hорихо, хатуужуулха ёhотой гэжэ тэрэ заадаг hэн. Порфирий Ивановой hургаал дагагшад манай орондо олошоржо, мүнөө үедэ 4 миллиондо хүрэнхэй.

Энэ үбгэжөөлэй зондо дуулгаhан захяа заабариhаа тобшо тэдыгээр:

Үдэртөө хоёр дахин уhанай эрье ошожо, хайр шулуун дээгүүр хүл нюсэгөөр яба. Уhанда оро, үгы hаа, миин юрэ уhашье оймо. Дүтэ шадар гол горхоной, нуур сөөрэмэй үгы hаа, хүйтэн уhатай ванна соо хэбтэ (10 минутаhаа үлүү бэшэ), душ доро бэеэ сэлмээ. Халуун, хүйтэн уhа hэлгэжэ байгаад, душ доро уhанда сохюула.

Уhанда бэеэ арюудхаад, удаань газаашаа гараад, хүл нюсэгөөр ногоон дээгүүр гэшхэлэ, үбэл hаань, мүн лэ хүл нюсэгөөр 1-2 минута соо саhан дээгүүр яба. Дүүрэн сээжээрээ амила, саанаhаа абажа амяа тата, газаашань ойро зуура ехээр амисхаала. Сэдьхэл бодолдо өөртөө, хүн зондо hайн hайханиие хүсэ.

Архи бү уу, тамхи бү тата.

Неделидээ нэгэшье үдэр hаань, масаглажа үнжэ, үлэн хоohоор тэсэ. Амаралтада тудалдуулhан үдэр hаа, дээрэ байгаа.

Амаралтынгаа хахад үдэр соо ой модотой газарта ошоод тэнэ, ойтой газарай үгы hаа, хотын шуурааhаа холо, сэбэр тала газарта гараад, хүл нюсэгөөр гэшхэлэ, хубсаhаа тайлаадшье ябахадаш болохо.

Тойроод байhан хангай дайдадаа хизааргүй дуратай бай. Би хадаа энэ байгаалиин нэгэ хубинь гээшэб, хэзээ нэгэтэ тэрээнтээ ниилэхэ болоноб гэжэ hанажа яба. Хажуудам hалхинда шуурааа байhан модо, шуты бургааhа амиды юумэн мэтээр хүндэлэ... Газарта бү нёлбо.

Хэншье байг, хүнүүдээр мэндэшэлэлсэнгүй алад бү гара, элүүр энхые, hайниие хүсэ.

Хүндэ туhа хүргэхые оролдо, үлбэр, үбшэн, үгытэй ядаруу, доромжолуулhан, наhатай хүндэ, багашье hаань туhа хүргэхые оролдо. Алишье бурхан нэгэн - адли шүтэ, Будда бурханай номнолоор 1000 бодисаданартал адли - 1000 хүндэ туhа хүргөө hаа, дээдын мүргэл болохол даа. Хүнэй уй гашуудал өөрынгөө зүрхэндэ дүтэ аба, хайрла, hайн нүхэр болохые оролдо.

Хомхой хобдог сэдьхэлээ, hальхай залхуу hанаагаа даража шада, нюур бү хара - ямаршье хүн байг, адли ханда. Хүндэ этигэ, этигэлэй үрэhэ тарихые оролдо. Хүн тухай муу юумэ бү хэлэ, мууе бү hана, мууе бү хүсэ.

Үбшэн тухай, үхэл тахал тухай ходо толгойдоо бодожо бү яба. Ходол hайн тээшэнь бодожо яба.

Тиимэ хэрэг бүтээхэл hэн хаб гэжэ хоohоор бү бодомжоло, заал hаа, хэрэгээ бүтээхые оролдохо ёhотой.

Юу хэжэ, бүтээжэ шадаха байhанаа hүн зондо дуулгажа, хөөрэжэ яба, зүгөөр hайрхуу зан гаргаhанай үлүү, нэгэ бага даруу зантай бай.

"Комсомольская правда" газетэhээ абтаба.

Эмхидхэн байгуулагшад - **Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительст**

Редактор **Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.**

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИЙ: **ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М Ж.** (харюусалгата секретарь), **ШИМАЕВ П. И.** (редакторай орлогшо), **ОЧИРОВ С. Д., ПИНТАЕВ В. И.** (хэблэлэй директор), **РИНЧИНОВ С.Д.** (редакторай орлогшо), **САМБЯЛОВА Т.В.**

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилийн үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаhан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэhэг 4327. Хэблэлдэ тушаагдаhан саг 17.00.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүрдхэлдэ абтанхай. Заказ №2[illegible].

Редакцийн телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмный - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн - 2-50-52, секретариадай - 2-60-91, таhагуулгын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон hургуулинуудай - 2-60-[illegible] (даагшань), 2-57-63, олонитын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; орнуулгын - 2-67-81; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Мэ[illegible] корреспондентнүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61, Баргажанда - 91-6-40.

" Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.